

banka ve

EKONOMİK

yorumlar

DERGİ • ARALIK 1990 • YIL: 27 • SAYI: 12 • 4000 LİRA (KDV DAHİL)

İç Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Ömer Faruk Batirel

Seyfettin Gürsel

Dündar Sağlam

Nuri Torun

Para Piyasası / 29

Dr. Mehmet Bolak

Bankalarının

Yatırımları Olmalı? / 37

Anıska

Ekonomiden / 45

Nilsen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 48

Yatırımsal Garanti ve

Yatırım Fonu / 51

Yavaş Tunç

Ekonomik Olayları / 69

Yıldırım Kılıç

1991 YILI BÜTÇESİ VE
EKONOMİDE OLASI
GELİŞMELER

ÇELİK HALAT EN BÜYÜK ÜRETİCİ OLMANIN SORUMLULUĞUNU TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

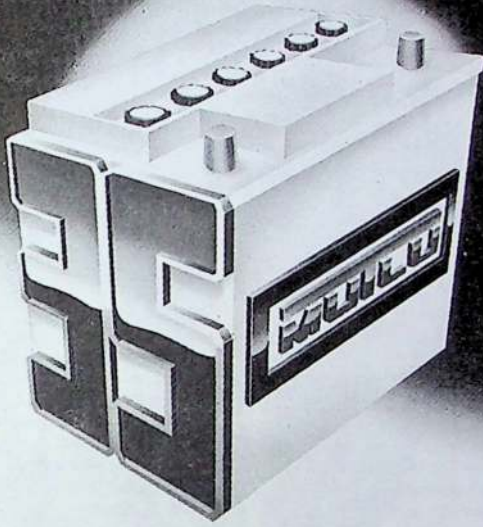
Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-İstanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

TÜRKİYE'DE 35 YILDIR MUTLU AKÜ VAR...

Ulusal Akü
Mutlu,
uluslararası
pazarda da
10 yıldan
beri
üstünlüğünü
kanıtlamıştır.

Yıl 1945

Mutlu A.Ş. kuruldu.

Yıl 1955

Mutlu, Türkiye'nin ilk aküsünü üretti.

Yıl 1990

Bugün, Türkiye'de gücün gerektiği her yerde Mutlu Akü var. Karada otomobillerden TIR'lara, denizde yatlardan teknelere, yerüstünde dizel lokomotiflerden, yeraltındaki madenlerimizde, işlenelimize...

Her yerde.

Haberleşmeden güç istasyonlarına, ulardan kontrol sistemlerine, sulama ve pompa istasyonlarından emniyet aydınlatmalarına... Gücün gerektiği her alanda 980'li aykır bayıl zinciri ile Mutlu Akü var... Mutluluk var...

MUTLU

SORUMLULUK TAŞIR

İki Selin Arasında Bir Fark Var!

Selin Limon

Selin Lavanta

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin
• Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun
• Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk •
Prof. Dr. Ünal Buzkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoglu
• Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Halük
Ceyhan • Prof. Dr. Lâfif Çakıcı • Mehmet Gün Ça-
lık • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülent
ÇÇorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlüoğlu •
Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Er-
dem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr.
Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof.
Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu •
Erhan İşil • Prof. Dr. Halük A. Kabaalioğlu • Prof.
Dr. M. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoglu •
Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman •
Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel •
Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof.
Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof.
Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin
Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan •
M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özi-
lhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay
• Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy •
Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof.
Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun •
Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih
Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şe-
ref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ül-
kem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın •
Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı
M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi», bu sayı ile 27'nci yayın yılını tamamlamış bulunmaktadır. Yalnızca belirli konuları ele alan bir yayının yaşamını uzunca sayılabilecek bir süre aralıksız sürdürebilmesinin bir açıklaması olmalıdır: (i) Derginiz, okurlarından ve yazarlarından sürekli ilgi ve destek görmektedir. (ii) Derginiz, okunan ve aranan etkili bir yayın organıdır. (iii) Derginiz, binlerce aboneye posta ile yapılan gönderimini yanı sıra yurdun dört bir yanındaki gazete bayileri-ne de ulaştırılmaktadır.

Okurlarımızın ve kuruluşların yakında gireceğimiz 1991 yılında da Dergi'den süregelen ilgilerini esirgeme-yeceklerine inanıyoruz. Bu inanca da kendilerine sesle-niyoruz: Lütfen kişisel ya da grup abonemizi bir an önce yenileyiniz. Abonelerin süreleri Aralık ayı sonunda bitmektedir. Abone yenileme işleminin gecikmesi, dağı-tım çalışmalarımızı olumsuz yönde etkilemekte; ayrıca, Dergi'nin gereğinden çok ya da az sayıda basılmasına yol açmaktadır. Bir kez daha içtenlikle belirtelim ki; beklentilerinize cevap verebilmek, zengin içerikli bir ya-yın hazırlayabilmek, kısacası size daha iyi hizmette bu-lunabilmek için; desteğinize ihtiyacımız vardır.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, «1991 Yılı Bütçesi ve Ekonomide Olası Gelişmeler» ele alın-maktadır. Hazırlanan bütçeye göre ödenekler toplamı 104,780 trilyon TL, gelirler toplamı ise 84,130 trilyon TL'dir. 1991 yılı için öngörülen Konsolide Bütçe açığı 20,650 trilyon TL, iç ve dış borçlanma toplamı ise 34 trilyon TL'dir. Böyle bir bütçe ile % 5.9'luk bir büyü-me hızı gerçekleştirilebilir mi? Bütçede öngörülen he-defler tutturulabilir mi? «Açık Oturum'a katılan değer-li konuşmacılarımız, yukarıdaki soruları cevaplandırdık-ları gibi, ekonomide 1991 yılında ne gibi gelişmeler ola-bileceği üzerinde de duruyorlar. Dergi'de yer alan di-ğer yazıları da, her zaman olduğu gibi ilginç bulacağımı-zı ümit ediyoruz.

Saygılarımızla,

ARALIK 1990 YIL : 27 SAYI: 12 4000 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göster-mek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1990 İÇİN YILLIK ABONE : 48.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 24.000 TL • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 1.000.000 TL, Ön Kapak İçi 600.000 TL, Arka Kapak İçi 500.000 TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 400.000 TL, Tam Sayfa 350.000 TL, Yarım Sayfa 200.000 TL, Çeyrek Sayfa 100.000 TL, Renk Farkı 250.000 TL. • NOT: İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilecektir. • BAN-KA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Yapı Kredi Çem-berlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ VE GRAFİK DÜZENLEME : Yazıevi, Tele-fon: 512 60 43 BASKI : Yaylıncık Matbaası, Telefon: 527 42 41 • CİLT : Gürkan Çiltivi, Telefon : 568 96 38
• BASKI TARİHİ : 18 Aralık 1990 • SAYISI : 5000 •

Ekonomik Göstergeler

	1988	1989	1990		
			Temmuz	Ağustos	Eylül
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	3689.3	5976.9	7429.0	7870.0	7760.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	4485.1	8365.4	12279.5	13660.7	14204.3
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	5142.3	6699.1	6979.3	7438.1	8204.8
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	2081.9	2564.9	3232.0	3265.9	3905.5
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	28972.4	48234.9	56464.6	56732.3	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	6528.8	9627.9	10.293.5	10015.2	
Tasarruf Mevduatı	12711.3	22831.4	27652.4	28236.0	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1878.7	3377.1	4286.5	4292.4	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	10382.6	19454.3	23365.8	23943.6	
Mevduat Sertifikası	1251.1	1978.4	2215.1	2275.1	
Resmî Kuruluş Mevduatı	1485.8	1698.8	3363.6	2851.1	
Bankalar Mevduatı	3263.2	4262.9	2977.4	3084.5	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	3732.1	7835.6	9962.7	10270.5	
Döviz Tevdiatı	9411.3	14170.3	17894.3	18964.4	
Toplam Krediler	27750.7	46046.6	56640.7	58396.3	
Tanım	4498.1	7364.1	8005.9	7824.4	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3967.9	6190.7	6446.4	6727.4	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	931.6	1496.5	1652.6	2000.8	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	2426.7	3453.4	3848.5	3888.2	
Denizcilik	91.4	105.2	105.1	105.8	
Turizm	-	780.6	981.5	1014.9	
Diğer İhtisas Kredileri	-	34.9	26.6	26.6	
Ticari, Sınai, Sair	15934.9	27436.7	35573.6	36808.2	
PARA ARZI (milyar TL)	11243.3	20358.3	24679.0	26238.0	26842.0
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	1274.2	2140.8	2689.9	2767.1	2912.5
Tarım (Genel)	1073.9	2019.8	2701.1	2719.0	2676.8
İmalat Sanayii (Genel)	1345.5	2157.7	2613.2	2969.3	2898.9
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	-	348.6	439.5	450.7	489.9
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	-	-	421.9	430.2	476.2
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14339.7	15726.6	11128.8	13138.8	15042.4
Dışsatım (FOB)	11662.1	11627.3	6504.6	7489.7	8581.0
İşçi Dövizleri	1755.0	3040.0	1725.0	2083.0	2412.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışı dahilidir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimi (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) grubuna alınmıştır. (4) Banka kredileri ayrımı 1989 yılı sonu itibarıyla değiştirilmiştir. (5) Para arzı (M₁) dar tanımıdır.

Ekonomik Yorumlar:

AÇIK OTURUM

1991 Yılı Bütçesi ve Ekonomide Olası Gelişmeler

SAĞLAM – Toplantımıza hoş geldiniz. Bugünkü toplantımızda 1991 yılı Bütçesi'ni ana hatlarıyla inceledikten sonra ekonomide olası gelişmeler üzerinde duracağız. Görüşlerinizi almadan önce ben 1991 yılı Konsolide Bütçesi hakkında bazı özet bilgiler sunmak istiyorum.

1991 Yılı Konsolide Bütçesi'nde harcamalar yani ödenekler toplamı 104 trilyon 780 milyar liradır. Bunun % 46,7'si cari, % 14'ü yatırım, %39,4'ü transfer harcamalarına ayrılmıştır. 1990 Yılı Bütçesi rakamlarıyla karşılaştırıldığında, personel ödeneklerinde % 80, yatırım ödeneklerinde % 49, transfer ödeneklerinde de % 52,2'lik bir artış öngörülmüştür. Toplam ödeneklerde ise % 62,7 bir artış olduğu görülmektedir. Gelir hedeflerine bakacak olursak, 1991 yılı toplam Bütçe geliri

KATILANLAR:

- Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL
- Doç. Dr. Seyfettin GÜRSEL
- Osman Nuri TORUN

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM

84 trilyon 130 milyar TL olarak öngörülmüş bulunuyor. Bunun % 83,1'i vergi gelirleri, % 8,7'si vergi dışı normal gelirler, % 7,3'ü özel gelir ve fonlar, % 0,9'u da katma bütçeli gelirlerden oluşmaktadır. Vergi gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı % 67, vergi yükü ise % 15,9 olarak öngörülmüştür.

Bütçe dengesine baktığımızda, 1991 yılı Konsolide Bütçe açığı 20 trilyon 650 milyar TL olarak öngörülmüştür. Bunun GSMH'ye oranı da % 4,7 olarak tespit edilmiştir. 20,650 trilyonluk Konsolide Bütçe açığını karşılamak için Hükümet'in öngördüğü program da şöyledir: Haziran 1991 yılında 27 trilyon 657 milyar liralık bir iç borçlanma, 6 trilyon 538 milyarlık bir dış borçlanma yapmayı planlamaktadır. Tabii burada dış borcu TL'ye çevrilmiş ola-

rak ifade ediyoruz. Dolayısıyla toplam borçlanma 34 trilyon TL olarak öngörülmüş bulunmaktadır. Toplam 34 trilyon TL'lik borçlanmadan 7,8 trilyon TL'sini dış borç ödemesine, 5,6 trilyon lirasını iç borç ödemesine ayırdığımızda, bakiye kalan 20,650 trilyon TL ile de bütçe açığının kapatılacağı varsayılmıştır.

Dilerseniz, tartışmamızın birinci aşamasında 1991 yılı Bütçesi'ni değerlendirelim. Gelir, harcama hedeflerini, ortaya çıkan bütçe açıklarının boyutlarını ve 1991 yılında ekonomik istikrarın sağlanması bakımından bu bütçenin nasıl bir fonksiyon ifa edeceğini tespit edelim. İkinci aşamada ise bu bütçeye göre 1991 yılı ekonomisinde ortaya çıkması olası gelişmeleri değerlendirelim. Bu konuda önce Sayın Torun'un görüşlerine başvuracağım. Buyurun Sayın Torun.

körfez krizinin getirdiği sorunlar ve yükümlülükler, 1991 yılı bütçesi'nde hesaba katılmamıştır; uluslararası ilişkilerdeki düzensizlik, türkiye gibi ülkelerin ekonomisini zor duruma sokmaktadır

TORUN - İzin verirsiniz ben konuya daha genel bir çerçeveden gireyim. Önce 1990 ve 1991 yıllarının diğer yıllara göre özelliklerine bakmakta yarar var. 1990 yılının en başta gelen özelliği Körfez krizinin Ağustos ayında patlak vermesidir. İkinci özellik, Türk ekonomisinin daha önceki yıllara göre belki çok daha fazla bir oranda dış dünyaya duyarlı bir hale gelmiş olmasıdır. Bu

iki noktadan hareket ettiğimiz zaman, 1990'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı ambargo kararının bir maliyeti var. Uluslararası kuruluşlar maliyetini düşünmeden çok rahat karar alabiliyorlar. Tabii kararın alınmasında öncülük yapan süper devletler var. Ama kararın maliyetini düşündüğümüz zaman, bunun en fazla Mısır, Ürdün ve Türkiye'ye zarar verdiğini görüyoruz. Başkalarının aldığı kararın bedelini de bir diğer grup ödüyor. Bu, uluslararası gelişmelerde önemli ve yenilik arzeden bir konudur. Bunu telafi etmek için, âdeta bağış yapılmıyormuşcasına, bazı ülkeler lütfedip borçlar veriyor. Memleketini savunmamış ya da savunmak için gerekli tedbirleri almamış ülkeler, bizim ekonomimizi kurtarmak düşüncesiyle bazı aktarmalar yapıyorlar.

Burada uluslararası ilişkilerde bir düzensizlik olduğu görülüyor ve bunun da ilk muhataplarından biri biz oluyoruz. Bu yükü taşımak durumundayız. Bu konuda da muhtelif tahminler yapılıyor. Ama bunlar çok kaba tahminler. Mesela telaffuz edilen rakamlardan biri, bunun Türk ekonomisine maliyetinin 6 milyar dolar civarında olduğudur. Kesin bir hesap yok, ama Körfez krizinin Türk ekonomisine önemli bir yükü olacağı muhakkak. Çünkü Körfez bölgesine yaptığımız ihracattan mahrum kalıyoruz. Irak'ın boru hattından yaptığı petrol nakliyatının bedelinden mahrum kalıyoruz. Körfez bölgesiyle olan bütün ekonomik ilişkilerimiz alt üst oluyor.

İkinci olarak, dünya tekrar petrol krizine giriyor. Sanırım bu son 20 yıl içinde üçüncü petrol şokudur. Ama burada bir noktanın altını bilhassa çizmek isterim. Bu son petrol şokunda Hükümet'in uygulamış olduğu fiyat politikası-

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta soldan sağa doğru; Doç. Dr. Seyfettin Gürsel (İktisatçı), Prof. Dr. Ömer Faruk Batirel (Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi), Osman Nuri Torun (İktisatçı - Maliyeci) ve Prof. Dr. Dündar Sağlam (İşletmecisi - İktisatçı); "1991 Yılı Bütçesi ve Ekonomide Olası Gelişmeler" in tartışıldığı toplantıda birarada görülmüyorlar.

nı, doğrusu ben çok sağlıklı görüyorum. Dünya petrol fiyatlarındaki günlük yükselmelere, biraz marjlı olarak, biraz daha yukarıya çıkmak suretiyle, iç piyasadaki fiyatlar ayarlanarak uyulmaya çalışılmıştır. Bugüne kadar yapılan hataların bu defa tekrarlanmadığı görülüyor. Ama aynı konuda bir başka hata yapıyoruz. O da bedelini ödemekte olduğumuz fakat fiilen kullanmadığımız doğal gazla ilgilidir. Biz doğal gazın fiilen bedelini ödemekteyiz. Yılda belli bir miktarı satın almayı garanti etmişiz. Onun satın alamıyoruz, kullanamıyoruz, ama bedelini ödemeye devam ediyoruz. Bu konuda BOTAŞ'ın yatırımlarında bir hayli geri kaldığını görüyoruz. Doğal gazın kullanılması için alınması gerekli teşvik ve tedbirlerde de geri kaldığımızı görüyoruz. Eğer petrol politikası Körfez krizinin getirdiği en önemli olaylardan birisi ise, burada, diğer petrol ürünlerine ikame edebileceğimiz doğal gaza hız vermekte, hem bağlantıları-

mızı yerine getirmek ve külfetlerimizi hafifletmek bakımından, hem de ekonominin yükünü asgaride tutmak bakımından yarar vardır. Burada çok önemli bir durumla karşı karşıyayız.

Körfez krizi ve onun getirdiği petrol krizi yanında bir de Türk ekonomisinin son yıllarda gösterdiği gelişmeler var. İddia edilir ki, 1991 Yılı Bütçesi hazırlanırken, Körfez krizinin getirmiş olduğu mükellefiyetler ve sorunlar hesaba katılmıştır. Özellikle IMF'e atfen yapılan bir diğer iddia ise, Körfez krizinin getirdiği sorunların 1991 Yılı Bütçesi'nde hesaba katılmadığı şeklindedir.

SAĞLAM - Katılmadığı açık. Çünkü bütçe rakamları daha önceki bir tarihte hazırlanmıştır.

TORUN - Bence de öyle. Çünkü rakamlara baktığımız zaman Körfez krizinin pek izlerini göremiyoruz 1991 Bütçesi'nde. 1991'lere girerken Türk ekonomisinin karşı karşıya bulunduğu

bazı ciddi sorunlar vardır. 1991 Bütçesi'nde, o sorunlara ilişkin olarak alınacak tedbirler konusunda da belirli bir şey göremiyoruz. Bir defa fiyatlar bakımından. 24 Ocak Kararları'ndan beri güya istikrar tedbirleri uyguluyoruz. 1991 Bütçesi Gerekçesi'nde de istikrara yönelik bir bütçe olduğundan söz ediliyor. Ama bu neyin istikrarıdır? Fiyat istikrarı ise, % 50'lerin üstünde seyreden enflasyon karşısında fiyat istikrarından bahsetmek mümkün değil. Gelir istikrarı ise, ne gelir dağılımında ne de kalkınmanın gerçekleştirilmesinde belli bir istikrar görebiliyoruz. Aslında 1991 Bütçesi bir istikrarsızlık dönemi için hazırlanmış gibidir ve istikrarsızlık dönemini sona erdirmek için de gerekli tedbirlerden bir tekini bile ihtiva etmemektedir.

faizlerin durumu, kur politikasında tutarsızlıklar, ithalat rejimindeki liberal davranışlar, ekonomide istikrarsızlığın nedenleridir; vergi gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılama oranı giderek düşmektedir

İstikrarsızlık nedenlerinin başında tabii fiyat istikrarı gelmektedir. Yani faizler, kur politikasındaki tutarsızlıklar ve ithalat rejimindeki liberal davranışlar bir araya getirildiği zaman, istikrarın sağlanmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Bir defa uzunca bir süreden beri Türkiye'de döviz kurları ile faiz hadleri ve enflasyon arasındaki çelişkiler ele alınmış değil. Aşağı yukarı birkaç yıldan beri eleştirildiği halde ve bunun ekonomiye çok yüksek bir maliyeti

olduğu halde, hâlâ devam etmekte ısrar ediliyor. Bütçe'de de bunun aksine bir tedbir hiç değilse rakamlardan çıkmıyor. Bu çok önemli bir konudur.

Diğer bir önemli konu bütçe açığıdır. 20 trilyonun üstünde bir açık söz konusudur. Bu, aşağı yukarı bütçenin % 20'sini oluşturmaktadır. GSMH'nın da % 5'ine yaklaşan bir açıktır. Böyle bir açıkla fiyat istikrarı, ekonomik istikrar nasıl sağlanabilir? Bu açığın neden kaynaklandığı meselesine baktığımız zaman, devletin harcamalarının dağılımında -biraz evvel Sayın Sağlam rakamları verdi- çok önemli bölümü tüketim harcamalarının oluşturduğunu görüyoruz. Devletin kaynakları büyük ölçüde cari harcamalara gidiyor. İkinci önemli kalem ise transfer harcamaları, yani borç ödemeleridir. Yatırımlar gittikçe önemini kaybediyor, hatta altyapı yatırımları olarak dahi önemini kaybediyor.

SAĞLAM - Bir nokta daha var Sayın Torun, sizin görüşlerinize ek olarak şunu söyleyebilirim. Vergi gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılama oranı giderek düşüyor. Bu, esasa ilişkin olumsuz bir gelişmedir. Bu rakam en son 1990 yılında % 65'e kadar düşmüş. Vergi gelirleri toplam Konsolide Bütçe harcamalarının % 65'ini karşılar hale gelmiş. Oysa geçmiş yıllarda bu rakamlar çok daha yüksekti. Oran giderek küçülüyor.

TORUN - Orada bazı problemler var. Onlara biraz sonra değinmek istiyorum. Birincisi, vergi yükü % 15'tir. Türkiye'de vergi yükünü % 15'te tutmak son derece olumsuz bir olay. O zaman her türlü kalkınma iddiasından vazgeçilmiş, gelir dağılımının düzeltilmesinden vazgeçilmiş demektir. Önce vergi öde-

mesini ve vergi toplamasını kararlaştır-
mamız lazımdır. İkincisi, biraz önce Sa-
yın Sağlam'ın da belirttiği gibi, toplā-
nan vergiler yapılan harcamaların an-
cak 2/3'ünü karşılıyor. Harcamaların
1/3'ü vergi dışı gelirlerle, özellikle
borçlanma ile karşılanıyor.

Diğer üzerinde durulması gereken
bir konu, vergilerin kendi içinde dağılı-
mıdır. Vergilerin dağılımına baktığımız

OSMAN NURİ TORUN

zaman, yüksek gelirlere ve klasik de-
yimi ile kazanılmamış gelirlere alın-
nan vergiler aşağı yukarı silinmiş, kay-
bolmuş durumda. Kâr ve temettü %
10 sabit oranda vergiye tabi tutulmuş-
tur. Kurumlar Vergisi, muafiyetler ve
istisnalar dolayısıyla neredeyse bütçe-
den kaybolmuştur. Bunları bulabilmek
için mikroskopa aramak gerekiyor. Büt-
tün ağırlık vasıtalı vergilere ve bir de
bordro vergilerine bindirilmiştir. Gelir
Vergisi aşağı yukarı bordro vergilerin-

den ibarettir. Bir de onun dışında tüke-
tim vergileri, gümrüklerden alınan ver-
giler, mal ve hizmetlerden alınan dolay-
lı vergiler vardır. Gelirler ile vergiler
arasında vergi adaleti ile ilgili hiçbir iliş-
ki kalmamıştır. Böyle bir ilişkiyi yeni-
den kurma endişesini de 1991 Yılı Büt-
çe Gerekçesi'nde ve Bütçe rakamların-
da göremiyoruz. Bu durum sosyal patla-
malara çok yaklaşmış olan, zaman za-
man da eşliğine basma aşamasına gel-
miş bir toplumda son derece ters bir ge-
lişmedir. Bu ters gelişmeyi düzelterek
tedbirlere de bütçeyle rastlamıyoruz.

Yatırımlar meselesine gince... Ya-
tırlara baktığımız zaman, Türk eko-
nomisi kamu yatırımlarını aşağı yukarı
bir kenara bırakma eğiliminde. Ayrıca
bu, açıklanmış bir politikadır: "Kamu
altyapı yatırımlarını yapar, diğer ya-
tırları yapmaz." Ama buna rağmen
1991 Bütçesi'nde Kamu İktisadi Teşeb-
büsleri'nin 10 trilyon TL civarında ya-
tırım yapması öngürülüyor. Hiç yatırım
yapmaması için tedbirler alındığı bir dö-
nemde dahi bu yatırımlar 10 trilyon
TL'nin altına düşmüyor. İkincisi, acaba
devlet altyapı yatırımlarını ne niyetle ya-
pıyor? Yatırımların dağılımına baktığı-
mız zaman, en önemli yatırımlar ulaştır-
ma, haberleşme ve diğer altyapı yatırımlarıdır. Ulaştırma baktığımızda, burada öteden beri yapılagelen ters bir durum devam ediyor. Yani üç tarafı deniz ile çevrili bir ülkede karayolları ulaştırmasına ağırlık veriliyor. Demiryolu ulaştırması neredeyse ihmal edilmiş, tamamen kaybolmak üzere. Yeni yatırımlarda da bunlara pek yer verilmediğini görüyoruz. Haberleşme yatırımları aşağı yukarı tamamlanmış durumdadır. Bilhassa telefonda başarılı sonuçlar alınmıştır. Bunun bir başarı olarak gerçekten altını çizmek gerekir. Ancak, yalnız

başına haberleşme yatırımlarının ekonomide ne ifade edeceği meselesi üzerinde de durmak lazım.

Genel hizmet yatırımlarına ve insana yapılan yatırımlara baktığımız zaman, onların da gittikçe küçüldüğünü görüyoruz. Eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, iş gücüne yapılan yatırımlar gittikçe küçülmemekte ve daralmakta.

SAĞLAM - Sayın Torun, uygun görürseniz bu konuya ikinci aşamada değinelim. Önce bütçe üzerindeki genel görüşleri alalım. Sayın Batirel, aşağıdaki gelişmeler hakkında görüşlerinizi almak istiyorum: (1) Vergi gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılama oranında hızlı düşüşler var. (2) Bütçe açıklarının milli gelire oranında hızlı yükselişler var. (3) İç ve dış borç faiz ödemelerinin bütçeye oranında hızlı büyüme var. Bir fikir vermek üzere belirtelim. 1983 yılında % 8 dolayında olan iç ve dış borç faiz ödemelerinin toplam bütçe içerisinde yeri, hızla yükselerek 1990 yılında % 22 düzeyine çıkmış bulunuyor. (4) Kamu açıklarına geldiğimizde, kamu açıklarına Konsolide Bütçe'nin dışında daha da genişleterek baktığımızda, 1990 yılında GSMH'nin % 9,5'i oranında bir kamu açığı ile karşı karşıyayız. Böyle bir ortamda Hükümet 20 trilyon 650 milyar liralık bir açıkla bütçeyi Meclise sunuyor. Siz bu gelişmeleri makro ekonomik açıdan ve bütçe tekniği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

BATIREL - Her yıl bütçe analizi yapılırken, genellikle alışılmış bir değerlendirme şekli var, bütçe açığı, harcamaların GSMH içindeki payı, bunlar ölçülür ve bir değerlendirmeye gidilir. Ben önce şunu belirtmek istiyorum. Kanımca Türkiye'de Konsolide Bütçe'nin

analizi iki nedenle anlamını kaybetmiş bulunmaktadır. Birincisi, hep bildiğimiz gibi kamu kesiminin bölünmüşlüğü ve parçalanmışlığı nedeniyle anlamını kaybediyor. Bu durum son 5-6 yıldır fonlar nedeniyle belirginleşmiştir. İkincisi ise, kanaatimce zaten geleneksel olarak vardı. Bütçe dediğimiz olayda Hükümetin manevra imkânı, belli kalemlerin üzerinde oynama imkânı oldukça güçleşmiştir. Çünkü geçmişten kaynaklanan bağitlar var. Personel giderleri olayı var. Öbür tarafta vergi yasaları var. Bu durumlara ilişkin bir tahmin yürüttüğünüz anda, bir donmuşlukla karşı karşıya kalıyorsunuz.

1991 yılı bütçesi'nin manevra imkânları son derece dardır; KİT'lere yapılan ödemelerde artış gözlenmektedir; türkiye özel mal ve hizmet üretimini mevcut kamu hizmetiyle taşıyamayacak bir duruma gelmiştir

Şunu demek istiyorum: Bütçe sandığı kadar şu kalemden bu kaleme aktarma yapılarak, öncelikler sırası kolaylıkla değiştirilebilecek bir belge değildir. Örneğin, "Bu sene savunmayı biraz kısalm, eğitimi arttıralım." diyemiyorsunuz. Çünkü bağlantılı mevzuat var, yükümlülükler var. Köy hizmetlerine ayrılan parayı biraz kısıp oradan sağlayacağınızı eğitime veremezsiniz. Bütçenin bu yönden analizi güç. Gerçekte şunu vurgulamak istiyorum: 1990'dan 1991'e geldiğimizde, "Bütçede şu gibi değişiklikler oldu." dememiz artık bir anlam ifade etmemektedir. Bence çok

çiddi bir değişme yoktur. Gözlenen şu: 1989, 1990, 1991 ve daha önceki senelere de bakıyoruz; bu değişiklikler ve sıçramalar büyük ölçüde devletin personel gideri, personel harcaması politikasından kaynaklanıyor. Bir de devlet bünyesinde bir ayarlama yaptığı zaman, bir sıçrama veya farklı ödeme yaptığı zaman, bütçe paylarında bir gelişme veya düşüş oluyor. Veya birtakım kamu yatırımı kalemlerini değiştirdiğinizde fark ediyor.

Eğer Türkiye'de 1991 Bütçesi ile ilgili bir saptama yapacak olursak, benim gözlediğim şudur: Türkiye bu özel mal ve hizmet üretimini bu kamu hizmeti ile taşıyamayacak duruma gelmiştir. Bu geçmişte de vardır. Bu bütçe Türkiye'nin bu refah ve özel mal ve hizmet tüketimini tamamlayıcı fonksiyonunu ifa edemiyor. Bu kamu hizmetleriyle bu malları tüketemiyoruz. Genel bir deyişle altyapı diyelim. Adaletiyle, eğitimiyle alt yapıda ciddi tıkanmalar olduğu kanaatindeyim. Diğer kamu yatırımlarının önceliklerinde de bir aksaklık var. İşletme sermayeleri iyi çalıştırılmıyor, kapasiteler iyi kullanılmıyor. Benim gözlemime göre diğer carilerde hiçbir gelişme yok Türkiye'de. 1989, 1990, 1991 hep aynı paylar ayrılmış.

Harcamalar kısmında gözlediğim şu: Personel giderlerinden kaynaklanan bir pay büyümesi söz konusu. Bir iki puanlık cüzi bir büyüme. Bu nedenle 1991 Bütçesi biraz kısılmış gibi gözüküyor. Transferler zaten devletin yaptığı faiz ödemesi ve KİT'lere yapılan ödemeler. Ona da değinirim. KİT'lere yapılan ödemelerde son iki yıldır artış gözleniyor. KİT'lerin kendi işletme fazlaları yatırımlarının finansmanında yetmediği için, yatırım ödenekleri artırılma-

rak bütçeden KİT'lere biraz daha fazla kaynak aktarıyor.

SAĞLAM - Sayın Batirel, orada bir noktayı ilave etmek istiyorum. Çok önemli bir nokta. Gerçekten de KİT'ler konusunda önemli bir değişiklik oluyor 1989 ve 1990'da. 1990 itibariyle KİT'lerin finans gereği, yani KİT açıkları, GSMH'nın âdeta Konsolide Bütçe seviyesinde bir payını oluşturan düzeye erişmiş, % 4,2'ye çıkmış. 1990 yılında KİT'lerde görülmemiş bir borçlanma gereği çıkıyor. Bu borçlanma gereğinin bir izahını şu şekilde yapıyorlar. Özellikle Toprak Mahsulleri Ofisi, 1989'un

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

kurak geçmesi nedeniyle dışarıdan önemli miktarda buğday ithal etti. Ayrıca da çok yüksek fiyatlarla ithalat yaptı. Bu da işin acı tarafı. Yanlış bir satın alma politikası sonucu yüksek fiyatla buğday aldı. 1990 yılında ise yeni mahsulün satın alınması gibi bir görev ile de

karşı karşıya kaldı. Merkez Bankası ise 1990 başından itibaren uyguladığı Para Programı gereği Toprak Mahsulleri Ofisi'ne "Git, başının çaresine bak." diyor. Bunun üzerine Ofis dış borçlanmaya gidiyor. Toprak Mahsulleri Ofisi'nde dış borçlanma görülmemiş boyutlara ulaşıyor. Diğer KİT'ler de çeşitli nedenlerle hızla borçlanmışlardır. KİT'lerin GSMH'nin % 4.4'ünü bulan finans gereği, yeni bir gelişmedir. 1980 yılından beri karşılaşmadığımız yeni bir durum söz konusudur.

BATIREL - Türkiye'de bir borç yönetimi meselesi vardır. Türkiye'de kamu kesiminin payı GSMH içinde % 40'lara yaklaşıyor. % 37, % 38 gibi... O zaman % 38 bir vergi toplamamız söz konusu. Bu noktaya Sayın Torun da değindi. Mevcut yasalarla, mevcut sistemle, mevcut istisnalarla da en fazla % 15 toplayabilirsiniz. Bu konuda başka bir değerlendirme yapmak benim kanımca yanlış. Bizinkisi iradi bir vergi toplayamama olayı. Yoksa konu vergi yönetiminin etkinliği ile ilgili değildir. Örneğin Katma Değer Vergisi, bu vergi yoklamasıyla ancak bu kadar toplanır. Kısacası % 15 vergi toplanabiliyor, geri kalan kısım yine borçla finanse ediliyor. Bütçenin gelir tarafından kendinizi bağlamışsınız, harcama tarafından kendinizi bağlamışsınız, manevra imkânları son derece dar bir bütçe. 1991'e işte böyle giriyoruz. Sayın Torun'un da belirttiği gibi, ben bütçede Körfez krizinin etkilerinin dikkate alındığına hiç inanmıyorum. Belki Bütçe Kanunu ile ek ödenek yetkileri verilecektir Hükûmete; bu konuda manipülasyon yapması için. Bu açık gittikçe de büyüyecektir. Çünkü gelir tarafı esnek değildir. Gider tarafında da personel giderlerini kısımayacağız. Belki önümüz-

deki sene daha da artış olacak. Personel giderlerinde gerçekten böyle bir sığrama olursa, bu, işi daha da büyük boyutlara götürecektir. Çünkü hassas nokta personel giderleri olacaktır. Benim şu andaki tespitlerim bunlardır.

yıllık program ve bütçe göz önünde tutulduğunda, Türkiye bir politika değişikliğine mi gitmiştir? bütçe hedefleri kendi içinde tutarlı mıdır? iç ve dış etkenler öngörülen hedeflere ulaşmayı engelleyebilir mi?

SAĞLAM - Sayın Gürsel, sizin görüşlerinizi alabilir miyim?

GÜRSEL - Sayın konuşmacılara kısmen katılıyorum. Aslında Türkiye'nin temel sorunlarıyla ve özellikle de bütçenin yapısıyla ilgili görüşlerine... Örneğin bu vergi toplayamama konusu, Türkiye'nin çok eski ve kronikleşmiş bir sorunudur. 1950'lerden beri süregelmektedir. Aynı şekilde sosyal adaletsizlik konusundaki eleştirilere katılmamak mümkün değildir. Bu sorunlar çözülmenden de Türkiye'nin bazı temel ekonomik ve sosyal sorunları çözülemeyecek. Bunlara vakit kalırsa toplantının sonunda değinirim. Ben bugünün konusuyla ilgili olarak iki aşamalı bir yaklaşım sunmak istiyorum. Bu açıdan da benden evvelki Sayın konuşmacılara tam katılmıyorum. Şunu ifade etmek istiyorum:

Birincisi, Hükûmet yıllık programı ve bütçesi itibariyle 1991'de 1990 yılına göre bir politika değişikliğine gitti mi? Bunu irdelememiz lazım. Tabii burada

ssadece bütçeyi tartışmakla yetinmemeliyiz. Genel olarak 1991 yılı makro ekonomik hedeflerini de göz önünde tutarak bir analize gitmeliyiz. İkincisi, bu hedefler tutabilir mi? Bu hedefler kendileri içinde tutarlı mıdır? Acaba bu hedefler içten veya dıştan kaynaklanan nedenlerle tutmayabilir mi? Tabii bu arada Körfez krizinden söz edildi ve bunun da bütçede hiç dikkate alınmadığı söylendi. Bundan da çok emin değilim. O konudaki görüşlerimi de söyleyeceğim. Saptanan hedefler tutmazsa ne olur? O zaman iktisat politikaları başarısız olmuş olacaktır; bu durumda ekonomi nereye doğru gidebilir? Bence olaya bu iki aşamada yaklaşmakta yarar var. Ben biraz da rakamlardan söz etmek istiyorum. Gerçi Sayın Sağlık "Rakamlara fazla boğulmayalım." dedi ama, bir iki rakam vermekte de yarar var.

Önce şunu söylemek istiyorum. 1991'de 1990 yılına göre ciddi bir politika değişikliği görüyorum, rakamlara baktığım zaman. Hepimizin bildiği gibi, 1990'da bazı çok olumlu faktörleri kullanarak Hükümet büyük bir canlılık, bum (boom) yaşattı ekonomiye. Bunlar daha önceki Ekonomik Yorumlar'da tartışıldı. Bilinen şeyler. Üzerine tekrar dönmek istemiyorum ama kısaca değinmekte de yarar var. Türk Lirası'nın revalüasyonunu mümkün kılacak bir dış kaynak Türkiye'ye gelmiştir. Sıcak para tabir ettiğimiz kısa vadeli sermaye hareketleri ve bunun getirdiği bir döviz rahatlığı. Daha önce 1988 ve 1989'da biriktirilmiş olan rezervlerin de kısmen harcanarak, cari işlemler açıkları verilerek 1990'da bunların kullanılmasıyla Türkiye'de ithalat bol miktarda ve istenildiği kadar yapılabilirdi. Enflasyonda Körfez krizi öncesinde belli bir düşme trendi vardı. Büyüme hızında da çok

ciddi bir yükselme trendi. Tabii bunda 1989 tarımındaki eksi büyümenin de etkisi var ama, tamamının da ondan ibaret olduğunu sanmamak lazım. Çünkü ben bakıyorum 1990'da sanayi kesiminde de % 11,60 büyüme var. Yani Türkiye 1990'da çok ciddi bir bum (boom) yaşadı. Bu arada kamu kesimi açıkları da, bütçe açıkları da, borçlanma da devam etti.

DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL

1991 yılı tahminlerine gelince... Makro açıdan bakıldığında, 1991'de yatırımlarda bir azalma olmayacağı düşünüyor. Tasarrufların GSMH'ya oranında 1 puan artış olacağı öngörülmüştür. Bu, ciddi bir artışı göstermektedir. Bunun nedenini, kaynağını da kamuda yapılması düşünülen tasarruf hamlesi oluşturmaktadır. Bence bu ciddi bir iddiadır. Buna yakından bakmamız gerekir. "Bu nasıl olacak?" diye. Çünkü 1989'a göre 1990'da ne olduğuna baktığımız zaman, bütün bunların tersinin ol-

duğunu görüyoruz. Özellikle kamu tasarrufu azalmış, 1990'da. Kamu yatırımları artmış, özel yatırımlar artmış. Bu arada özel tasarruflar da artmış ama, 1990'da tasarruf/GSMH oranında 1,5 puan gibi ciddi bir azalış olmuş. Halbuki 1991'de 1990'a göre 1 puanlık artış öngörülüyor. Bu, ekonominin makro dengelerinde çok ciddi bir değişikliğe tekabül ediyor.

TORUN - Bu hedeflere ulaştırılacak tedbirler nelerdir?

GÜRSEL - Yavaş yavaş oraya gelmemiz lazım.

SAĞLAM - Sayın Gürsel, benim elimdeki rakamlarla sizinkiler aynı. Benim gördüğüm kadarıyla Hükümetin 1991 yılında vergi gelirlerinde öngördüğü artış hızı % 56.9'dur. 1990'da gerçekleşen artış hızı ise % 74. Bütçe böyle hazırlandığına göre tasarruf/GSMH oranı nasıl 1 puan artacak?

GÜRSEL - Sayın Sağlam, bütçeye daha sonra geleceğim. Ben ekonominin genel dengesi üzerinde durmaya çalışıyorum. 1991'de Hükümet nasıl bir makro ekonomik denge öngörmüş? Onu özetledik. Benim görüşüme göre, yeniden altını çizeyim, burada çok ciddi değişiklik öngörüyor. Burada büyük bir iddia söz konusu. "Ben kamu tasarruf açığını ciddi biçimde azaltacağım." diyor. "Bunu da, kamu yatırımlarında reel bir azalma yaparak gerçekleştireceğim." diyor. Kamu derken, bütçeden kaynaklanan yatırımları kastetmiyorum. Oraya ayrıca geleceğim, çünkü orada da tam aksi bir hedef var, bana sorarsanız. Bu ikisi nasıl olacak? Onu hep beraber tartışacağız. Önce Hükümetin ne yapmak istediğini sergileyelim.

Bütçeye gelince... Bütçenin genel

nitelikleri daha önceki konuşmacılarca belirtildi. Onlara katılıyorum ve tekrar oraya dönmek istemiyorum. Önce enflasyon tahminine bakıyorum. Daha doğrusu GSMH deflatörü olarak 1991'de ne öngördüklerine bakıyorum. % 53.6 öngörülmüş. Bu deflatöre göre, vergi gelirlerine ve gider kalemlerine, reel artış mı reel azalış mı öngörüldüğü açısından baktığımız zaman, şu manzara ile karşılaşılıyor. Gelirlerde genel olarak çok cüzi bir artış öngörüyorlar, çünkü oran % 56.6'dır. Gelirlerin kalemlerine bakıyoruz, Gelir Vergisi % 51.7. Demek ki orda hiçbir reel artış yok, aksine küçük bir azalış düşünüyorlar. Kurumlar Vergisi % 43. Demek ki orada da reel bir azalış düşünülüyor. Daha önce de belirtildiği gibi, demek ki dolaylı vergilere yüklenilecek. Çok açık olarak gözüktüyor. Katma Değer Vergisi % 64.7; akaryakıt zamları, "Ek Vergi" diye bir kalem önemli bir rakam tutuyor, % 113.

BATIREL - Aslında o da Katma Değer Vergisi'dir. "Ek Vergi" tütün mamullerinden alınan KDV'dir.

özel yatırımlarda ciddi artış öngören bütçe'nin gider kalemlerinde, enflasyon oranına paralel bir gelişme göze çarpmaktadır; gelirlerdeki tek artış kalemi ise KDV'dir

GÜRSEL - Ayrı bir kalem olarak gösteriliyor ama, açıkçası dolaylı bir vergi. Dolaylı vergilerde ciddi bir reel artış görülüyor. Kamu kesimi tasarruf açığı azalışının bir yerde temel miheng taşlarından biri dolaylı vergilerdeki artı-

şa dayandırılıyor. Gider kalemlerine baktığımız zaman, giderlerde de aşağı yukarı enflasyona paralel bir gelişme var: % 54.3. Hükümet aslında "Ben giderlerimi arttırmayacağım." diyor, 1991'de 1990 yılına göre. Bunun kalemlerine bakıldığında, orada ilginç bir durum var. Hükümet "Cari harcamalarda ciddi bir azalma yapacağım." diyor. Verilen rakama göre cari harcamalar % 43 artacaktır. GSMH deflatorüne göre bu, % 10 reel bir azalışa tekabül ediyor. Yatırımlarda ise % 74.4 artış yapacağı ifade ediliyor. Şimdi burada biraz durmak lazım.

Bir taraftan ekonominin genel dengesi tablosunda kamu yatırımlarında ciddi bir reel azalış söz konusu, öbür yandan bütçeden finanse edilecek kamu yatırımlarında reel bir artış söz konusu. Bu ne demektir? Demektir ki, bütçe dışındaki kamu yatırımlarında dramatik bir azalma yapılacaktır. Burada KİT'ler ve belediyeler kastediliyor olabilir. Hükümet 1991'deki temel iddiasını "Ben KİT yatırımlarını keseceğim." ya da "Özelleştirerek başkalarına devredeceğim." noktalarında topluyor. Çünkü özel yatırımlarda da ciddi artışlar öngörüyor. Öbür yandan da zaten uygulamakta olduğu bir politikayı devam ettiriyor. Bütçenin dışındaki kamu yatırım harcamalarını ciddi biçimde kısmayı öngörüyor.

SAĞLAM – Siz bütçeden bu yorumu çıkartıyorsunuz. Çünkü genel bütçede yatırım harcamalarını "Konsolide bütçe içerisindeki % 65.8'den % 74'e çıkartacağım." diyor.

BATIREL – GSMH'ya göre % 2.7'den % 2.9'a çıkaracağını söylüyor.

GÜRSEL – Bütçe dışından finanse edilecek kamu kesimi yatırımları cari fi-

yatlarla % 32'lik bir artışa tekabül ediyor. Bunu hesapladım. Bunun anlamı açıkçası, "Ben 1991 yılında 1990 yılına göre kamu yatırımlarını % 20 oranında keseceğim." demektir. Bu, yatırımlardan kaynaklanan çok ciddi bir tasarruf hamlesidir. Bir miktar da cari giderlerden kaynaklanan tasarruf hamlesi demektir. Bu politika değişikliğini biz hedeflerle ilgili rakamlarda da görüyoruz. Diyor ki, "1990'da benim bütçe açığım GSMH'nın % 5'i idi. Ben 1991'de bunu % 4.7'ye çekeceğim. Kamu kesimi tasarruf açığın GSMH'nın % 6.6'sı idi, 1990'da; bunu 1991'de % 4.8'e çekeceğim." Bunların sonucunda da enflasyonu düşürmekten söz etmiyor ama, Körfez krizine rağmen enflasyona hâkim olacağını iddia ediyor. "1990 enflasyonu benim tahminim gibi çıkmasa, % 60'lara dayansa bile, ben bunu bir miktar aşağılara, % 50'lere çekeceğim 1991 yılında. % 9'lardaki büyümeyi de % 5.9'a çekeceğim." diyor. Frene basma olayı da budur.

Bence bu hedefler bir iktisat politikası değişikliğine tekabül etmektedir. Buna bir "mini istikrar paketi" de diyebiliriz; Hükümetin uygulamaya çalıştığı. Bu hedefler acaba tutturulabilir mi? Tutturulamadığı takdirde de ne gibi sorunlar ortaya çıkar? Çünkü 1991 hedefleriyle ilgili olarak sadece tasarrufları, yatırımları ve büyümeyi konuştuk. Aslında ithalat ve ihracat da bence çok önemli bir ekonomik değişken. Oraya da baktığımız zaman, son olarak 1991'de Hükümet ithalatta % 13'lük bir artış öngörüyor dolar bazında. Oysa bu 1990'da % 28 olmuştur. Burada da "Benim frene basmamın etkileri kendini gösterecektir. 1991'de ithalat artışını % 13 ile sınırlayacağım." diyor. Buna karşılık ihracatın 1989'a göre 1990'da % 4.2 artacağı anlaşılıyor. Oysa Hükü-

met "Ben ihracatı 1991'de % 15 artıracam." diyor. Bunu yaparken de hangi aracı kullanacağını belirtmiyor. Bununla ilgili tahminler yapılabilir. Ama bunları ikinci turda görüşmemiz daha iyi olacak.

türkiye ekonomisi borç çıkmazında mı? iç ve dış borçlar nasıl bir gelişme gösteriyor? borç faiz ödemelerinin bütçeye oranı giderek artıyor mu? yönetimin borçlanma politikası doğru mu?

SAĞLAM - Teşekkür ederim Sayın Gürsel. Sayın Torun'a sormak istiyorum. Türkiye ekonomisi bir borç çıkmazı içinde mi? İç ve dış borçlar açısından gidişat ne yöndedir? Bütçenin bir borç bütçesi haline geldiği, Türkiye'de devletin başında önemli bir borç sorunu olduğu artık sokaktaki adamın bile diline düşmüş durumdadır. İç ve dış borç faiz ödemelerinin bütçeye oranı 1983'de % 8 düzeyinde iken şu anda bu oran % 22'ye gelmiştir. Ülkemizde toplam iç borç stokuna bakıldığında ve bu milli gelire oranlandığında, sonuç pek o kadar yüksek değilmiş gibi görünüyor, diğer ülkelere göre. Tabii İtalya hariç. İtalya gerçekten yüksek boyutlu bir borçlanma içerisinde. Fakat bizim bütçemiz, bu açıdan göz önünde tutulduğunda, Hükümetin manevra alanını daraltan bir bütçedir. Temel maliye ve iktisat kitaplarında yer alan devlet borçlanmasına ilişkin prensipler göz önünde tutulduğunda, 1983'den bu yana süregelen uygulamalara bakınca, devlet yöneticilerinin bir yanlışlığı içinde olduk-

larını söyleyebilir miyiz? Bugünkü duruma gelmemizin nedeni bu yanlışlıklardan mı kaynaklanıyor? Borçlanma tekniklerinde bazı hatalar mı yapılmıştır? Çünkü, % 22'sini faiz ödemelerinin oluşturduğu, manevra alanı çok daralmış bir bütçe karşısında bulunuyoruz. Acaba siz Hükümetin izlediği bu istikraz ve borçlanma politikası konusunda neler söyleyeceksiniz?

TORUN - Borçlanma meselesi sadece GSMH'ya göre borç oranına bakmakla değil, borçların gösterdiği seyir ile izlenmek gerekir. Borçların gelişmesini 1980'den bu yana izlediğimiz zaman çok önemli artışlar olduğunu görüyoruz, özellikle iç borçlarda.

SAĞLAM - Özellikle 1983'ten sonra başlayan ve hızlanan bir süreç var.

TORUN - Borçların kendi içindeki artış hızına baktığımız zaman, iç borçlar hiçbir dönemde görmediğimiz hızlı bir artış kaydediyor. Dış borçlar da aynı durumdadır. Dış borçlarda borçlanma rakamlarının eksik gösterilmiş olduğu noktasına temas etmek istiyorum. Ekonomi açısından Döviz Tevdiat Hesapları'ndaki bakiyeler borç mudur, değil midir? Bunlar dış borçlarımız arasında görünmüyor. Bunların toplamının son zamanlarda 7 milyar dolarlık kısmı Merkez Bankası'nda, 7 milyar dolarlık kısmı da bankacılık sistemi içinde olmak üzere 14 milyar dolar civarında olduğu tahmin ediliyor. Bu kaba bir tahmin olabilir. Ama 14 milyar dolar demeyelim de 12 milyar dolar diyelim. Bu miktarı devletin açıklanmış olan dış borçları toplamına, yani 42 milyar dolara ilave edersek, 54 milyar dolara ulaşıyor. Bunu ne ile ödeyeceğiz? Birincisi ihracat. Bunu ihracata oranladığımız zaman, yıllık ihracatımız bugün

aşağı yukarı 12 milyar dolar olduğuna göre, 4,5 seneye tekabül eden bir dış borç stoku var.

Gelelim bu borcun yüküne... Bu borçlar için ne kadar faiz ödüyoruz? Bunu ortalama % 8 olarak alabiliriz. Çünkü banka tevdiatı burada önemli bir rol oynuyor. Üstelik burada bir de faiz arbitrajı olayı var. Ona girmeden toplarsak, aşağı yukarı 4-4,5 milyar dolar civarında net faiz ödemesi gerekiyor. Bu da bizim ihracat gelirimizin % 30'unu geçiyor. Demek ki borç stoku sabit kaldığı takdirde ihracatımızın % 30'undan daha fazlası dış borç faiz ödemesine gidecek. Sadece dış borç faizinin ekonomiye yüklediği yük hesaplandığı zaman, böyle bir durumla karşılaşıyoruz. Bu iki noktayı göz önünde tutunca, gerek iç gerek dış borçlanma daha önceki dönemlere göre çok büyük rakamlara ulaşmış. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da şudur. Bütçe gerekçesinde şöyle bir hüküm var. Bütçe açığını kapatmak için 20,6 trilyon TL borçlanmak gerekiyor. Aynı bütçe gerekçesinde Maliye Bakanı'na bunun iki katı borçlanma yetkisi veriliyor. Bir kat arttırarak borçlanabilecek. Bütçe açığı kadar bir marjı Maliye Bakanı kullanma yetkisine sahip. Demek ki borçlar konusunda bütçeyi hazırlayanlar tarafından da kesin tahminler yapılmadığı aşağı yukarı ortaya çıkıyor.

Borç konusu dışında bu gelişme hızı meselesine dokunmak istiyorum. Gelişme hızı içinde bulunduğumuz 1990 yılında % 9 olarak tahmin ediliyor. 1989 yılında % 1 idi. İki yılın ortalamasını alsak % 5 civarındadır. Yani % 1 gibi çok düşük bir seviyede kalmış olan bir ekonomik gelişmeden sonra % 9 sağlanmış. Bu % 9'dan sonra tekrar aynı

seviyede bir gelişmeyi sağlamak ekonominin gücünün dışında zaten. Onun için bu bence bir politika değişikliğinden çok, ekonominin normal gücünü hesaba katan bir gelişme gibi geliyor. Bir de gelişmenin kaynaklarına bakalım. Gelişmenin kaynaklarında iki önemli nokta var. Birincisi, tarım meselesi, 1989'da çok düşük bir tarım üretimi var. Hatta tarımda gerileme var. 1990'da tarım normal sayılacak bir üretim seviyesine gelmiş ve milli gelirde önemli artış sağlamış.

İkincisi, üzerinde çok az durulan bir konudur. Ben bu konuyu açmakta biraz da yarar görüyorum. Konu kapasite kullanımıyla ilgilidir. Çok önemli bir kapasite kullanımı artışı var. Bu kapasite daha önceki yıllarda kurulmuş kapasitedir. Kurulduğu yıllardan sonra kullanılmadı da neden 1990 yılında kullanıldı? Sanayide kapasite kullanımında % 11 civarında bir artış var. Bunu önce dış ticaretteki gelişmelerle karşılaştırmak gerekiyor bence. İthalattaki artışa baktığımız zaman büyük bir kısmı hammadde, az bir şey de yatırım malları. İthalattaki artışın % 90'ı hammadde ve yatırım malları artışından kaynaklanıyor. Genelde yatırımlar artmadığına göre, hammadde artışı önemli düzeydedir. İthal hammadde iki yere tahsis ediliyor. (1) Yerli hammaddelerin ikamesinde. Döviz kurlarının çok düşük tutulması Türk Lirası'nın aşırı değerlendirilmiş olması sonucunda ithal hammaddeleri yerli hammaddelerine göre daha ucuza gelmeye başlıyor. Bunun üzerine birçok sanayi kuruluşu ithal hammaddeyi kullanmayı tercih ediyor. Özellikle otomotiv sanayiinde bunu oldukça geniş bir şekilde görüyoruz. (2) Katma değeri çok düşük olan bazı marjinal sanayi kuruluşları kapasitelerini kullanıyorlar, faaliyete geçiyorlar. Daha önce bu

kuruluşlar kârlı değildi. Kârlı olmadıkları için de bu kapasiteleri kullanamadılar. Ekonomi öyle bir duruma geldi ki bu marjinal kuruluşlar devreye girdi. Bunlar neden devreye girdi? Bunları 1990'da kârlı hale getiren ve kapasite oranını bu kadar yükselten nedenler nelerdir?

döviz kurlarının düşük tutulması yüzünden sanayide ithal malları ikamesine doğru ciddi bir kayma görülüyor; sanayide önceden kurulmuş fakat kullanılmayan kapasiteler, marjinal olmalarına karşın kârlı duruma gelebilmişlerdir

Bence bunların başında dış ticaret geliyor. Yani döviz kurları ve ithal maddelerinin fiyatının son derece düşük tutulmuş olması meselesi. Teşviklerden sağlanan imkânlarla sanayide ithal malları ikamesine doğru ciddi bir kayma görülüyor. Buradaki gelir artışı, acaba gerçek bir gelir artışı mıdır? Sağlıklı, güvenilir, gerçek bir gelir artışı mı? Yoksa dış ticaretteki bu açıkların gelire dönüşmesi, kaynakların gelire dönüşmesi gibi bir olayla mı karşı karşıyayız? Bunu tam olarak izah edemiyorum ama, altını çizmek istiyorum. Bu bana çok anormal bir durum gibi geliyor. Bu anormal durumun bir yerde açıklanması lazım. Daha önce kurulmuş fakat kullanılmayan, değerlendirilemeyen kapasiteler birden devreye giriyor. Bu kapasiteler marjinal olmalarına rağmen kârlı bir hale geliyor. Ekonomi bunları kullanmaya başlıyor. Bunların tamamı da

aşağı yukarı özel kesimden gelen kapasiteler. Hangi değişiklik bunu etkiledi.

SAĞLAM - Değindiğiniz bu çok önemli konuyu ilerde incelemek üzere ben yine iç borçlara dönmek istiyorum. 1983'e kadar iç borçlanma konusunda, istikraz konusunda önemli bir değişiklik yok. İç borç rakamları çok ihmal edilebilir düzeyde. Fakat 1983 yılından sonra, 1984'ten itibaren hızlanan bir uygulama var. Maliye teorisinde istikraz dediğimiz olay daimi bir gelir kaynağı olarak düşünülmez. İç borç arızı bir gelir kaynağıdır. Devletin temel gelir kaynağı vergidir. Borçlanmak isteyen bir ülke ya vergi alır -ki doğrusu odur- ya da gider Merkez Bankası'ndan borçlanır. Veya bu alternatifleri terkederek iç borçlanmaya gider. İşin dikkati çeken bir yanı da, 1985 yılına kadar Hazine yılda bir iki kez uzun vadeli diyebileceğimiz çapta borçlanma yaparken, ondan sonra bu uygulamayı terk ederek haftalık ihale yöntemini benimsemiştir. Tahvil ve bono fiyatının piyasada oluşması şeklinde bir uygulamaya girilmiştir. Devlet tahvillerinin, piyasanın zorlaması sonucu, vadelerinin çok kısa, faizlerinin de çok yüksek düzeyde tespit edildiğini görüyoruz. Bütçenin çok büyük bir parçasını koparan bu iç borçlar konusunda 1984'ten sonraki bu hızlı gelişme bir yanılığın sonucu mudur? ANAP Hükümetleri, uygulamacılar temel bir yanılığın içinde mi bulunuyorlar? Ekonomi ve maliye bilimi bu konuda ne diyor? Buyurun Sayın Batirel.

BATIREL - Ben bunu bir siyasal tercih olarak niteliyorum. Bütçe finansmanında iç borçlanma ve avans -özellikle Hazine bonosu- yolu tercih edilmiştir. Kanımca bankacılık kesimine büyük avantajlar sağlanmıştır bu yolla. İç dengenin tutturulması açısından bu yol

tercih edilmiştir. Bir de tabii vergi tazyikinin önlenmemesi bakımından da söz konusu olabilir.

SAĞLAM - Vergi daha sevimsiz bir araç olarak görülüyor.

oy yönünden ses veren kamuya dönük altyapı yatırımlarının karşılığını vergi olarak toplamak yerine, bankacılık kesimine avantaj sağlayan iç borçlanma yolu tercih edilmeye başlanmıştır

BATIREL - Evet. Gider yönünden de dış borçlanma, Hükümetin özellikle siyasal olarak ve belli projeleri gerçekleştirmek için oy maksimizasyonu açısından, dış dengeler açısından başvurduğu, kullandığı bir araçtır. Aslında, ben dış borçlanmayı kullanılan proje kredilerine bağlıyorum. Bir devre finansmanı söz konusu olmakla beraber, bunları özellikle ilgili projelere bağlıyorum. Bütçe finansmanında altyapı yatırımlarına, özellikle kamuya yönelik, oy yönünden ses verici yatırımlara ağırlık verirken, bunun karşılığını vergi olarak toplamak yerine, bankacılık kesimine avantaj sağlayan iç borçlanma yolunun tercih edildiği kanaatindeyim. Burada siyasal bir tercih söz konusudur. Bu kendiliğinden oluşmuş bir olay değildir. Bu, bilinçli bir politika aktarımıdır.

SAĞLAM - Bunu doğrulayan bir noktaya değineceğim. Bugün bankacılık sektörü Türkiye'de âdeta tahvil-bono alıp satan mali aracı kuruluşlar haline dönüşmüştür. Fazla fonların güvenli olarak plase edilebileceği yegâne alan devlet tahvili olduğu için, bankalar tah-

vil alan, portföy oluşturan, sonra da bunları satan kurumlar haline gelmiştir. Bankacılık kesimi kredi vererek yatırımları desteklemek fonksiyonunu âdeta yitirmiştir. Tahvil faizlerine vergi avantajı sağlanması bu uygulamayı teşvik etmiştir. Tahvillerin bankalara veya halka satılması enflasyon üzerinde tamamen farklı etkiler yaratır.

BATIREL - Fakat, her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de iç ve dış denge birbiriyle bağlantılı olduğu için, Türkiye'nin dış dengesindeki güçlükler, ortaya çıkan bu döviz kurundaki gelişme-

PROF. DR. ÖMER FARUK BATIREL

ler, şimdi kesin olarak iç dengeye de yansiyacaktır. Yansımaya da başlamıştır. Ben şöyle görüyorum. Devlet borçları bilinçli olarak uygulanan bu döviz kuru politikasından dolayı, birdenbire bir sıçrama ile karşı karşıya kalabilir. Türkiye'de iç borç dediğimiz zaman üç türlü borç görüyoruz. Birincisi Hazine

bonosu, ikincisi avans, üçüncüsü de konsolide borçlar. Konsolide borçlar büyük ölçüde Merkez Bankası'nın dış yükümlülüklerinden kaynaklanıyor. Değerlemeden, kur farkından. Bu kur farkları düşük döviz artışına rağmen bu boyutlara gelmiş durumda. Yani toplam borçları 50 trilyon TL'ye getirmiş durumda. Yarın bu suni kurlar, reel kurlara dönüştüğü zaman, devletin iç borçları belki birdenbire 100 trilyon TL'ye fırlayabilir.

SAĞLAM – Bu değindiğiniz husus, Türkiye'de bir manevra alanını daha Hükümetin elinden alıyor. Devalüasyon yapma makasını da Hükümetin elinden alıyor. Devalüasyon yaptığınız takdirde, kur farkı yönünden bütçeye muazzam bir yük getirmiş olacaksınız. Bu durumda Hükümet buna da gidemez. Manevra alanında bir daralma daha söz konusu.

TORUN – Döviz kuru ile ilgili çelişkili bir durum var. Ona işaret etmek istiyorum. Döviz kurunu yükselttiğiniz zaman, Türk Lirası'nın değerini düşürdüğünüz zaman, ihracatı teşvik edeceksiniz. Bunun karşılığında ithalatı ağırlaştıracaksınız. Tüketim harcamalarını düşüreceksiniz. Döviz kurunun getirdiği yeni durum ekonomideki istikrarı tekrar tersine dönüştürecektir. Fiyat artışları tekrar hız kazanmış olacaktır. İthal edilen hammaddelerin pahallaşması nedeniyle ve gelirlerin düşmesi nedeniyle. Bu noktayı biraz açsak diyorum.

BATIREL – Ben döviz kuru ve faiz arbitrajı dolayısıyla birtakım haksız kazançların oluştuğu, bazı avantajların sağlandığı kanaatindeyim. Daha doğrusu bu sıcak para olayında, Sayın Gürsel de belirtti; acaba bu kazançlar yabancılara mı tanındı, yoksa içerideki kara paraya mı tanındı? Bunu kestiremiyorum.

Perde arkasında nelerin cereyan ettiğini bilemiyorum. Acaba bu, Sayın Torun'un ifade ettiği gibi enflasyonu frenleme amacına mı yönelik, yoksa belli kesimlere avantaj sağlama amacına mı yönelik?

SAĞLAM – Buyurun Sayın Gürsel, söz sizin. Yapılan açıklamalar karşısında neler düşünüyorsunuz?

GÜRSEL – Bu arada bazı sorular da ortaya atıldı. Onlara da cevap vermek isterim. Zaten bunlar "Hedefler tutturulabilir mi?" meselesine de bağlı. Önce bir noktaya açıklık getirmek istiyorum. Sayın Torun büyümeye ilişkin gelişmelerin bir iktisat politikası değişikliğine tekabül etmediğini ifade etti. Oysa ben aksini iddia etmiştim. Buna bir yanıt vermek istiyorum. Ben hâlâ ısrar edeceğim fikrimde. Ben sadece % 9 olan büyüme hızını 5.9'a çekmekle bir iktisat politikası değişikliği olduğunu iddia etmedim. O konuda Sayın Torun'a katılıyorum. Türkiye'nin ekonomik dengeleri normal bir yılda, tasarruf oranına baktığınız zaman, yatırım ve GSMH oranlarını düşündüğünüz zaman, ekonomik dengeler aslında bunu kaldıracaktır. Ben bir politika değişikliği öngörülüyor derken, bunu kamudaki tasarruflarla ilgili ve bütçe dışı yatırımlarda öngördükleri ciddi bir reel azalışla ilgili olarak söyledim. Hakikaten Türkiye'de 1991 yılında en azından enflasyonun azmaması, patlamaması için Hükümetin de gördüğü gibi ekonomiyi soğutmak lazım. Bütçe açığına kamu tasarruf açığına hâkim olunması lazım. Dolayısıyla da 1991'de en azından bunları azaltıcı bir bütçe yapılması lazım. Bütçenin dışındaki kamu yatırımlarını da aynı şekilde azaltıcı yönde hareket edilmesi lazım.

Kanımcı Hükümetin de yaptığı bu-

dur. Acaba bunu tutturabilir mi? Şimdi bunu tartışıyoruz. Bunun ekonomide çok ciddi bir resesyona yol açmaması için de özel yatırımlarda ciddi bir artış öngörülüyor ve % 5.9'luk bir kalkınma hızının bu şekilde tutturulabileceği düşünülüyor. 1991'de ihracatta 1990'a göre ciddi bir artış öngörüldüğü için büyüme hızının tutturulabileceği varsayılıyor. Acaba Hükümet bu hedefleri tutturabilecek mi?

SAĞLAM - Bu konuda sizin görüşlerinizi alalım.

kamu hizmetleri kalitesinin daha da bozulmasını göze almadan bütçe'nin gider hedeflerinin tutturulması mümkün değildir; özelleştirme konusunda da tikanıklıklar ortaya çıkacaktır

GÜRSEL - Bu konuda Hükümetin iki tane varsayımı var. Birincisi "Cari harcamaları kısacağım." diyor, reel olarak. İkincisi, "Ben esas olarak bütçe dışındaki kamu yatırımlarını özelleştirme politikasıyla özel sektöre 1991'de daha büyük miktarlarda aktarmış olacağım. KİT sorununu bu şekilde büyük ölçüde çözeceğim." diyor. Ben bütçedeki rakamları böyle tercüme ediyorum. Bana sorarsanız bu iki hedefi de tutturmak çok güçtür. Bir kere, daha önce de belirtildi, bütçede giderler bağıtlıdır. Aslında büyük nominal artışları para basarak yapabilirsiniz; ama bir yıldan öbür yıla böyle ciddi reel azalışlar elde etmek çok zordur. Dolayısıyla ben cari harcamalar bütçesinin gider hedefinin tutacağına inanmıyorum. Bunu tut-

turabilseler bile, daha önce de değinildiği gibi, zaten giderek bozulan kamu hizmetlerinin kalitesinin daha da bozulmasını beklemek lazım.

Aslında Türkiye'nin temel sorunu, daha az gider değil, daha yüksek gider ve daha kaliteli hizmettir. Bu giderlerin de elbette vergi gelirleri ile ve mümkünse de doğrudan vergilerle karşılanmasıdır. Bunu Hükümetlerin bir türlü çözmeye yanaşmadıkları açık. Herkes bunu tespit etmiş durumda. Bunun büyük ölçüde siyasal bir sorun olduğu anlaşılıyor. Bu ekonomik kaynaklar ya da ekonomik beceri meselesinden çok siyasal irade sorunudur. Bunun bir siyasal denge meselesi olduğu anlaşılıyor.

Diğer noktalara gelince... Bunlar bu iki kalemi tutturamadıkları takdirde, yani bir cari harcama hedefini tutturamadıkları takdirde, iki öngördükleri KİT sorununu özelleştirme ile çözmeyi yapamadıkları takdirde, saptadıkları hedefleri tutturamayacaklardır. Ben özelleştirme konusunda da 1991'de ortamı doğrusu elverişli görmüyorum. Birtakım tikanıklıklar ortaya çıkacaktır. Hem de çok kısa vadede. Önümüzdeki aylarda yapacakları birkaç özelleştirme denemesi bunu kanıtlayacaktır.

SAĞLAM - Sayın Gürsel, sizi doğrularak söylüyorum. Edindiğimiz bilgilere göre, Dünya Bankası 1991 yılı için Türkiye'de gerçek bir özelleştirme, radikal bir özelleştirme yapılmasını öngörmektedir. Oysa bu borsa ile bu tasarruf kapasitesi ile nereye kadar gidilebilir? Dünya Bankası'nın ve IMF'nin bu konudaki önerisi Hükümettedir. "Mümkün olan süratle bütün destekleme alımlarından vazgeçin, KİT'leri tümeyle tasfiye edin." denmektedir.

GÜRSEL - Bunun ne derecede

gerçekleştirilebileceği konusunda benim de ciddi şüphelerim var. Sadece onu belirtmekle yetiniyorum. Bir yerde yaşayıp göreceğiz. Bu durumda şöyle bir sonuca varabiliriz. Bir kere bütçe açığı 1991'de öngörülenden daha yüksek olacaktır. Dolayısıyla enflasyonu zaptetme sorunu ile karşı karşıya kalacaklardır. Benim birinci öngörüm bu. Her şeye rağmen, Türkiye, son 3-4 yıldır biraz da mucizevi bir şeyi gerçekleştirdi. Bu kadar büyük bütçe ve kamu finansman açıklarına rağmen enflasyonun üçlü rakamlara gelmesini, dört nala giden bir enflasyon haline dönüşmesini önledi. Bunu birçok ülke önleyemedi. Biliyorsunuz, birçok ülke bu duruma gelince dengeler kaydı ve % 400'lü, % 500'lü, hatta % 1000'li enflasyonlar yaşadılar. Türkiye bugüne kadar bunu engelledi.

Bunu engellemesinin temel nedenlerinden bir tanesi de bu kamu kesimi açıklarını büyük ölçüde iç borçla kapatmasıdır. Daha önceleri bu genellikle Merkez Bankası kaynaklarına başvuru olarak yapılırdı. Bu sürse idi iş çığından çıkabilirdi. Bir noktayı kabul etmek lazım ki, bu açıklar Merkez Bankası'ndan, para basılarak kapatılmaya çalışılsa idi, bugün % 50, % 60 enflasyon olmayacaktı. Türkiye'de çok daha yüksek enflasyonlar yaşanacaktı. Bunda hiç şüphe yok. İzlenen bu yol doğru mudur? Vergileri arttırmak varken bu yola neden başvurulmuştur? Tabii bu siyasal tercih açısından daha kolay bir yol. Konuya bu açıdan baktığımızda, akla şu sorular geliyor: Acaba bunu devam ettirebilirler mi? Acaba sınıra gelmiş midir? Benim orada da tereddütlerim var. Çünkü bakıyorum bazı ülkelere, bizden çok daha yüksek iç borçlanma oranları var. İç borçların millî gelire

oranı % 100'lere varan ülkeler var. Dolayısıyla bizim burada hâlâ marjımız var gibi gözüküyor.

SAĞLAM - Tamam da Sayın Gürsel, İtalya, İskoçya gibi iç borçların millî gelire oranının yüksek olduğu ülkelerde, iç borçlanmaların vadesi çok uzun, faiz oranları da çok düşüktür. Dolayısıyla faiz ödemelerinin bütçe üzerindeki ağırlığı fazla değildir.

GÜRSEL - Ben de oraya gelecektim. Orada bir sorun var gibi görülüyor. Bizdeki borçlanmalar genelde kısa vadeli. Ben kısa vadeli borçlanma konusunda bilinçli bir politika izlendiğini sanmıyorum. Bunun ardında birtakım siyasal nedenler aramıyorum. Ya da bilinçli bir iktisadi neden arayacaksak, bence farklı bir neden aramamız gerekir. Aslında Hükümetin programında hep enflasyonu düşürmek yatıyor. "Bu yıl bir yıl öncesine göre enflasyonu düşüreceğim ve böyle düşürerek devam edeceğim." diyor. Kısa dönemlerde de hızlı düşüşler öngörüyor. Eğer böyle yüksek enflasyonu kısa vadede hızla düşürmek gibi bir hedefiniz varsa, iç borçlanmayı da ister istemez kısa vadeli yapmak zorundasınız. Çünkü sabit faizlerle uzun vadeli bir borçlanma yaptığımız takdirde, alacaklılarınıza inanılmaz bir kaynak aktarımı yapmış olursunuz. % 50 ile sattığınız bir parayı iki yıl sonra enflasyon % 25'e düşer de siz yine % 50 faizle ödemeye kalktığınız zaman, o reel kaynak aktarımınız son derece adaletsiz olur. Kaldı ki o kaynakları da bulamazsınız. Dolayısıyla ben o konuda uygulamayı tutarlı buluyorum. Belki Hükümet bu kadar bilinçli değil ama, ben yine de iyimser olayım. Ben olsaydım, enflasyonu da düşürmek isteseydim, kısa vadeli borçlanırdım.

bankalar yoluyla yapılan iç borçlanma da enflasyonu kışkırtabilir; ayrıca, iç borçlanma özel kesimden kamuya kaynak aktarılarak yapılacağından, tasarruf ve yatırımlarda öngörülen artışlar gerçekleşmeyecek, büyüme hızı hedefi de tutturulamayacaktır

SAĞLAM – Sayın Gürsel, buraya bir noktayı eklemek istiyorum. Benim kanaatimi sorarsanız, 1983'lerden itibaren ANAP Hükümeti'nin iktisat kurmayları, şöyle bir temel görüşten hareket ederek bu işe başladılar gibi geliyor bana. Merkez Bankası kaynaklarına başvurursanız enflasyonisttir. Ama iç borçlanma yoluna giderseniz, enflasyonu uyardıktan istediğiniz kadar kaynak sağlayabilirsiniz. Oysa biz biliyoruz ki, iç borçlanmada iki yöntem benimsenebilir. Devlet tahvillerini, (1) Halka satabilirsiniz, bu takdirde enflasyonist karakteri azdır. (2) Bankalara satabilirsiniz, bu durumda portföy değişimine uygun olarak onun enflasyonist karakteri vardır. Yani kaydı para üretme mekanizmasını çalıştırır. Bugün Türkiye'de satılan devlet tahvillerinin % 85'ini bankalar satın almaktadır. Bunu unutmayalım.

GÜRSEL – Size kesinlikle katılıyorum. Doğru söylüyorsunuz, tabii farklı bir yoldan enflasyona olumsuz etki yapıyor, baskı yapıyor, bir talep baskısı yapıyor. Sanırım şunu da hepimiz kabul ederiz, basılan para ile yaratılacak talep ve onun kümülatif etkisi ile ortaya çıkacak enflasyonla, bu yolla yapılacak bir talep baskısıyla ortaya çıkacak enf-

lasyon bir değildir. Sadece şöyle bir sonuç çıkıyor. Bu yöntemle bir türlü bu enflasyonu doğru dürüst geriletemiyorlar. Ne kadar iddia ederlerse etsinler. Ama bir yerde de kantarın topunu elden kaçırmamayı başarıyorlar. Acaba bu türlü borçlanma tehlikeli midir? İnsanlar borçları kendilerine ödediği zaman tekrardan borç almazlarsa ne olacak? Bir yerde kısa vadeli olduğu için bu çark durduğu takdirde ne olacak?

Konuya “Devlete kimler borç veriyor?” açısından baktığımız zaman, öncelikle bankacılık kesimini görüyoruz. Dolayısıyla bankacılık kesiminin “Devletten borç almayacağım.” demesi mümkün müdür? Çünkü ona o borcu alıracak başka mekanizmalar ve mevzuat var. Bu bakımdan ben bu çarkın daha devam edeceği kanaatindeyim. O açıdan Hükümetin bir duvarla, bir çıkmazla karşılaşacağını sanmıyorum. Ancak, daha önce söylediklerim itibarıyla, eğer dengeler tutmayacaksa, öngördükleri açıklar tutmayacaksa, daha büyük açıklar olacaksa –ki ben olacağını düşünüyorum?– bu ne demektir? Daha fazla borçlanacaklar demektir. Daha fazla borçlanma imkânları olduğu kanaatindeyim. Ama bunu yaptıkları takdirde hem enflasyonu öngördükleri rakamlarda tutamayacaklar, büyük bir ihtimalle 1991'de enflasyon belki de daha tehlikeli bir sınıra yükselmiş olacak; aynı zamanda bu borçlanmayı özel kesimden kamuya kaynak aktarmak suretiyle yapacakları için, o özel tasarruflarda ve yatırımlarda öngördükleri artışları da gerçekleştiremeyeceklerdir.

Sonuçta bu büyük bir ihtimalle daha düşük bir büyüme hızına tekabül edecek. Burada % 5.9'luk hedefi bile

tartışabiliriz. Aslında Türkiye'nin sosyal sorunlarını, ekonomik kalkınma sorunlarını çözebilmesi için herhalde % 7 - % 8 gibi büyüme hızlarını istikrarlı bir biçimde tutturması lazım. Temel dengelerde bir değişiklik yapmadığı için de bunları tutturamıyor. Ama buna rağmen % 5.9'da iyidir diyebiliriz. Fakat bence 1991'de büyüme hızı daha da düşebilir. Bu elbette sosyal sorunları daha da artırıcı bir etki yapacaktır.

Döviz kuru ve ihracat meselesi konusunda da benim tahminim şudur. Biliyorsunuz 1988'in ortalarında başlayan, 1989'un sonuna kadar, hatta 1990'ın başlarında da devam eden bir trent var, Türk Lirası revalüe edildi. Ama son birkaç aya baktığımız zaman bu trendin yavaşladığını görüyoruz. Konvertibiliteye gitmek bence de Hükümetin yaptığı büyük yanlışlardan biri idi. Çünkü döviz kuru üzerinde etki yapacak aracı elinden bırakmış oldu. Aslında bir yerde kuru piyasa belirlenme hali geldi. Aslında bu döviz girişleri de, sıcak para deneni olay da Türk Lirası'ndaki revalüasyona yol açtı. Çünkü döviz arzında ciddi bir artış oldu. Döviz talebi ise kesildi. Sonuçta da birbirini besleyen bir mekanizma ortaya çıktı. Tabii bu da ihracatı çok olumsuz bir şekilde etkiledi. Uzun vadede Türkiye'nin reel ekonomik dengeler açısından, kalkınmasıyla ilgili, sanayileşmesiyle ilgili çok ciddi sorunlarımız da biriktirdi.

"Ben 1991'de % 15 ihracat artışı gerçekleştireceğim." diyor. Halbuki 1990'da ihracat artışı % 4 civarında kalmış. O zaman şunu sormamız lazım. Acaba Türk Lirası'nda bir devalüasyon mu yapacaklar da bu artış ortaya çıkacak? Buna benim cevabım hayır. Çün-

kü bakıyorum, kısa vadeli sermaye girişleri -1991'de 1990'a göre biraz azalmış olsa bile- hâlâ ciddi boyutlarda ön görülmüyor. Demek ki bunun devam etmesini bekliyorlar ve istiyorlar. Kendileri de konvertibiliteden çıkıp de facto döviz kurlarını da değiştirmek, eski gün-lük-kur ayarlamasına da geçmek istemediklerine göre, Türk Lirası'nın devalüasyonuna bel bağlamadıkları açık. Son yıllarda bu trend iyi kötü yavaşladı, bundan sonra revalüasyon olmayacak ama devalüasyon da olmayacak. Yani döviz kurlarındaki değer kaybı enflasyonu izleyecek. Bu hususta da kesin bir şey söylemek çok zor. Çünkü bütün bu olaylar daha önce de dediğim gibi sermaye girişlerine bağlı, iktisadi ajanların beklentilerine bağlı, ithalata bağlı ve saire. Bu olmayacağına göre ihracat artışı nasıl gerçekleşecek? Yeni teşvikler mi getirdiler? Hayır. Son yayınlanan kararname ve tebliğe bakıyoruz, böyle bir şey görülüyor. İhracatı sıçrattacak yeni birtakım olağanüstü teşvikler yok.

TORUN - 1989 yılına dönüş var.

GÜRSEL - Evet. 1989'a dönüş var. Geriye üçüncü bir şık kalıyor. Türkiye'de ekonominin etkinliği artacak, verimliliği artacak. Dolayısıyla bir rekabet gücü kazancak, bunun sonucunda da ihracat artışı olacak. Bununla da ilgili bir işaret görülüyor. 1988'de, 1989'da ve 1990'da yeni teknolojiler kullanılarak ihracata dönük yatırımlar yapılmış olur da onlar devreye yavaş yavaş girer, dolayısıyla ihracat da artar. Bu bakımdan ben 1991 ihracat artışı da gerçekçi bulmuyorum. Bu da bizi daha önce vardığımız sonuca götürüyor. Yani 1991'de % 5.9 büyüme hızının tutturulması mümkün değil.

bütçede ithalat artışının büyük ölçüde yavaşlaması öngörülmekle beraber, petrol faturasının ne ölçüde dikkate alındığı belli değildir; ihracatın ithalatı karşılama oranı da giderek düşmektedir

İthalat artışı olarak % 13 öngörü-
yor. Bu, 1990'a göre ithalat artışının büyük ölçüde yavaşlaması demektir. Burada da petrol faturasının dikkate alın-
ıp alınmadığı belli değil. Acaba bu % 13 ithalat artışı ne ölçüde petrol fatura-
sı dikkate alınarak öngörülmüştür? Bu-
nu bilemiyorum. Büyük bir ihtimalle
beklenen Körfez krizinin nasıl olsa hal-
ledileceğidir. Dünyada da petrol arzı
ile talebi arasında temelde bir dengesiz-
lik olmadığı için, fiyatlar 1990 Ağustos
öncesine dönmese bile varil başına
22-23 dolar civarında istikrar kazana-
caktır. Dolayısıyla petrol faturasında
ciddi bir artış olmayacağı düşünülmüş
olabilir. Tabii bu varsayımlar gerçekle-
şirse bu tutturulabilir. Ama özetleye-
cek olursak, bence 1991 Programı'nda
Hükümetin sergilediği iddianın gerçek-
leşmesini ben mümkün görmüyorum.
Bu iddia gerçekleşmediği takdirde de
ne enflasyon hedefi ne de büyüme hızı
ile ilgili hedef tutturulabilecektir.

SAĞLAM - Teşekkürler Sayın
Gürsel. Diğer konuşmacılarımızın gö-
rüşlerini almadan önce ben de bir nok-
ta üzerinde durmak istiyorum. Dış tica-
retteki endişe verici bazı gelişmelerden
söz etmek istiyorum. Mesela ihracatın
ithalatı karşılama oranı hızla düşüyor.
% 74.4'ten % 57.3'e düşmüş. Bütçe
harcamalarının içinde vergi payının düş-

mesi gibi, ihracatın ithalatı karşılama
oranında da tehlikeli düşüş var. Bir di-
ğer enteresan gelişme - ki onu da tehli-
keli ve endişe verici görüyorum - dış
borç stoku içinde ticari bankaların payı-
nın giderek büyümesidir. Mesela bu
oran 1984'te % 25 iken, 1989'da % 42
olmuştur. Yani dış borçlar içinde ban-
kaların borçlanması giderek büyüyor.
Bundan önceki tecrübelerimiz, devlet-
ler arasında bir konsolidasyon yapma-
nın daha kolay olduğunu göstermiştir.
Oysa şimdi çok daha geniş bir bankalar
cephesi ile savaşma durumu ortaya çık-
mıştır.

Dış ticarete çok enteresan bir iliş-
ki herhalde sizlerin de dikkatinize çarp-
mıştır. İhracatın GSMH içindeki oranı
bir zamanlar bizi çok mutlu eden bir bi-
çimde % 15'lere, % 16'lara kadar çıktı-
ğı halde, bu oran 1990 yılı rakamına
baktığımızda % 10 dolaylarına düşmü-
ştür. Biliyorsunuz 1980 önceki dönem-
lerde ihracatımızın GSMH içindeki pa-
yı % 5'ler dolayında idi ve o rakam hiç
değişmezdi. Rakamlar, sanki o kötü dö-
nemlere dönüyormuşuz gibi gelişme
gösteriyor. Ayrıca iç ve dış dengeleri
alt üst edebileceği için devalüasyon ara-
cınının işlemesi de giderek zorlaşıyor. Büt-
tün bu olumsuz gelişmeler karşısında
neler düşünüyorsunuz? Ben kısaca gö-
rüşlerinizi almak istiyorum. Buyurun
Sayın Torun, sizden başlayalım.

TORUN - Biraz önce temas edi-
len bir konunun altını çizmek istiyor-
um. Kamu cari harcamalarındaki du-
rum. Kamu cari harcamaları reel ola-
rak düşmüştür. Şu bütçeye göre daha
da düşmesi beklenir. Diğer taraftan, da-
ha önce de belirtildiği gibi, kamu hiz-
metlerinin kalitesi ciddi olarak düşmü-
ştür. Bunun bir diğer anlamı şudur: Dev-
let yönetilemez hale gelmiştir. Devlet

kendisinden beklenen hizmetleri veremiyor ve devlet yönetilemez bir hale geliyor. Veya devlet kuruluşları, hizmet veren kuruluşlar dış etkilere daha çok açık oluyor. Bunun şikâyetlerini de genel olarak duyuyoruz. Bunun hiçbir tedbirini göremiyoruz. Cari harcamaların azalması, aksi yönde tedbir alınmasını gerektirdiği halde bu yapılmıyor. Orada çok önemli ve uzun vadede telafi edilmesi çok zor bir problemle karşı karşıya bulunuyoruz.

İkinci bir çelişki de şudur: Türk Lirası revalüe edildi. Şimdi devalüasyona gidilecek mi, gidilmeyecek mi? Revalüasyonun sonuçları bugün fiilen yapısal bir hale geldi. Borçlanma gerek özel sektörde gerek devlette dış borçlanmaya doğru kaymıştır. Dış borçlanma daha kârlı bir hale gelmiştir. Ve bu kârlı dış borçlanma nedeniyle benim daha önce bahsettiğim marjinal kapasiteler kullanılır hale gelmiştir. Bundan vazgeçtiğimiz anda o kapasiteleri kullanamaz hale geliriz. Üçüncüsü, talebi kamçılama olayı var. Talebi kamçılıadığınız için üretim artışını sağlayabildiniz, 1989'dan sonra. Eğer devalüasyon yaparsanız, bu talebi tekrar eski haline döndürmüş olursunuz. Yani dövizli pahılaştırırsınız, ithalatı pahılaştırırsınız, ihracatı teşvik edersiniz; ama iç talebi kısmış olursunuz. Bu çelişkili durumun içinden nasıl çıkılacak?

Diğer bir konu borçlanma ile ilgili. Ben daha çok borçlanma imkânı olduğu görüşüne katılmıyorum. Şu bakımdan katılmıyorum. Örnek aldığımız ülkeler para ve sermaye piyasaları gelişmiş ve ileri ekonomi düzeyine gelmiş ülkelerdir. İtalya ile Türk ekonomisini karşılaştıramayız. İşte borsada bir küçük hareket iş hacmini birden % 30'lara düşürdü. Ayrıca bir problem daha

var. Acaba devletin borçlanma mekanizması ile piyasadaki borçlanma mekanizması arasındaki bu farklılık devam edecek mi? Devlet borsadan borçlanmıyor. Devlet tahvilleri borsada muamele görmüyor. Halbuki bütün ekonomilerde borsa gelişmiş ise onun en önemli aletlerinden birisi de devlet borç kâğıtlarıdır, borç senetleridir. Halen bu kâğıtlar borsa dışında muamele görüyor. O zaman borçlanmanın ne kadar esnekliği var? Borsa dışındaki bu arz acaba devam edecek mi?

dış borçlanmanın sınırları türkiye'nin tarihinde hayal edilemeyecek bir düzeye dayanmıştır; daha fazla borçlanmaya itildiğinde, ülkenin dışarıya olan bağımlılığı artar ve ekonomi yönetilemez hale gelir

Olaya baktığımızda devletin banka sisteminden borçlandığını görüyoruz. Banka sistemine neden borçlanmıyor? Çünkü bir yerde faizler düşmeye başlamış. Banka sistemi riskli kredilerden korkmaya başlamış, tüketim kredilerine doğru dönmüş. O arada tüketim kredisinin bir başka çeşidi olan devlete kaynak aktarmaya başlamış. Eğer ekonomide dış borçlanma cazibesini kaybederse ve gerçek bir para piyasasına doğru gidilecek olursa, bunlar borsada muamele görmeye başlarsa; acaba bu kadar talebi bizim para piyasamız kaldırabilecek mi? Borsamız kaldırabilecek mi? Ben kaldırabileceğinden ciddi olarak şüphe ediyorum. Kaldıramayacağı kanaatindeyim.

Dış borçlanmaya gelince, onun sınırları bence aşılmıştır. Dış borçlanma Türkiye'nin tarihinde hayal dahi edilemeyecek bir yere gelmiştir. Ama gelişmiş ekonomilerle, Amerika'nın borçları ile karşılaştırsak, GSMH'ya göre oranlandığında çok gerilerde kalıyoruz. Ama bizimki bir Amerikan ekonomisi değildir. Son derece hassas dengeler üzerinde duran bir ekonomi. Bunu daha fazla borçlanmaya ittiğiniz zaman, dışarıya bağımlılığı o kadar artar ki, artık siz ekonomiyi yönetemez hale gelirsiniz. Ekonomi sizin yönetiminizin dışına çıkar. İşte böyle bir problemle karşı karşıyayız. Türkiye şimdi devallasyon yapabilir mi? Enflasyonu önleyecek tedbirleri alabilir mi? Ne kadar alabilir? Gerçekten de 1990'da gördük. Enflasyonu önlemek ve fiyat artışlarını % 40'lara çekmek için büyük gayret sarfettiler. Ama güçleri buna yetmedi.

Bir diğer konuya çok az temas ettik. Kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığı azaldı, azalmaya da devam ediyor. Kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığı bu kadar azaldığı zaman devlet bu ekonomiyi nasıl yönetecek? Devletin yönetmemesi halinde, liberal ekonomi dediğimiz düzen bizim ekonomik yapımıza ne kadar uygun gelir? Bir yerde işte liberalleştirilmeye gayret ediliyor. Oysa nerede liberalleşti ise, orada çıkmaza doğru gittik. En başta dış ticarete. Çıkışı aslında ben bir yerde görüyorum. Kamunun ağırlığını artırmak, vergi almak, devlet hizmetlerinin kalitesini yükseltmek ve gerek devleti, gerek devletin önemli bir fonksiyonu olan ekonomiyi yönetilebilir hale getirmek. Kanımca bunlar yönetilebilir halden çıkmış durumdadır.

SAĞLAM - Buyurun Sayın Batı-

rel, şimdi de sizin görüşlerinizi öğrene-

BATIREL - Şu ana kadar söylemlere ekleyecek fazla bir şey olmadı. Kanaatindeyim. Ama şurası bir gerçektir ki, kamu kesiminin dengesi veya dengesizliği, ekonominin dengesi veya dengesizliğinin Türkiye açısından çok önemli bir belirleyicisidir. O bakımdan da ben önümüzdeki 1991 yılında bu dengelerin özelliği dolayısıyla bağlantılı ve donmuş olan Konsolide Bütçe dolayısıyla tutturulamayacağı kanaatindeyim. Ayrıca, Sayın Gürsel'in de belirttiği gibi, belli bir kısıntı Konsolide Bütçe dışından yapılabilir. Bütçe dışından kaynaklanan bu kısıntının ekonomiye bir frenleme etkisi olabilir. Bu frenlemeye rağmen öngörülen dengelerin 1991'de hiç tutturulamayacağı kanaatindeyim. Bu çok kötümser görülebilir. Ama olağanüstü birtakım değişimler, koşullarda değişimler söz konusu olduğunda, örneğin personel ücretleri -Bence en önemli iç belirleyici, personel talebidir. Bir yerde personelin ücret artışını % 20'lerde tutamazsınız; bütçedeki katsayı artışında tutamazsınız. - sıçrama gösterdiği takdirde, bütçe dengesi tamamen alt üst olacaktır. Çünkü vergi olayı tamamen donmuştur.

İkinci olay borçlanmadır. Bunun da sınırına gelinmiştir. Yalnız dış değil kısa vadeli iç borçlanmanın da sınırına gelindiği hissi var bende. Bankaların da bu konuda bir emiş kapasiteleri var. 3 trilyon, 5 trilyon olursa emer ama 20 trilyona çıkınca iş değişir. Bankacılık kesimi bunu kaldıracak durumda değil gibi geliyor bana. Yani vergisel birtakım avantajlar kaldırıldığı takdirde banka sistemi bu tahvil ve bonoları alma durumundan çıkar. Kurumlar Vergisi'nin matrahından indiriliyor; ancak da-

ha sonra % 10 stopaj geldi, biliyorsunuz. Bu kâğıtları yarın normal vergi oranına tabi tuttuğunuz anda iş biter. Bankaların bu yükü kaldırması mümkün değildir. Ben ortada bir kaynak göremiyorum. Olağanüstü koşullar olağanüstü kaynakları gerektirebilir. Ama Türkiye’de bir kaynak göremiyorum. Özelleştirmeye gelince... Ben özelleştirmeyi çok marjinal görüyorum. Türkiye’de çok büyük bir KİT hacmi var. Bakıyorsunuz bağlı ortaklığın bir kısım hissesini özelleştiriyor. İştirakini özelleştiriyor. Kanaatimce de bu hiçbir şey ifade etmiyor. KİT’in kendisini değil, müessesesi değil, bağlı ortaklığının bir yüzdesi.

SAĞLAM – Bir taraftan özelleştirme yapılırken, diğer taraftan ekonomik ve politik baskılar sonucu yeni KİT’ler yaratılıyor. Nitekim bir özel sektör markana fabrikasına TMO önemli oranda iştirak ettirilmiştir.

BATIREL – Bu özelleştirme konusu büyütülen bir olay. Ben bütçede şifonların dengesine baktım, orada da özelleştirme geliri öngörülüyor. Tabi bu ne kadar gerçekleşecek bilemiyorum. Yani ben 1991’de kamu kesiminin dengesizliğinin, özellikle cari harcamalar yönünden zorlayıcı olacağı kanaatindeyim. Döviz kurlarında gene aynı politika izlenecek olursa belki belli ölçüde tutabilirler. Ama olağanüstü bir olayın, iç dengesizlikle birlikte Türkiye’yi çok zorlayacağı kanaatindeyim.

SAĞLAM – Şimdi de Sayın Gürsel’in görüşlerini alalım. Buyurun efendim.

GÜRSEL – Çok kısa olarak şunu belirtiyim. Bence ANAP Hükümeti, 1983’lere kadar gitmeyelim ama 1987

de bir fırsat yakalamıştı. İlk defa normal koşullarda, doğal koşullarda seçim kazandı. Gerçi seçim sistemini eleştirebiliriz. Ama sonuçta bir seçim kazandılar. Yeterli bir çoğunlukları vardı. Öncisinde de bir 5 yılları vardı. Bu 5 yılın aşağı yukarı ilk 3 yılını 2 tane temel hata yaparak harcadılar. Gelecek 2 yılda da bu temel hatalardan kurtulmaları bana mümkün görünmüyor, ayrıca böyle bir istekleri de yok. Bu iki temel hatanın birincisi – çok söylendi ama altını ne kadar çizsek bence azdır – kamu açıkları meselesini vergi yoluyla halletmemiş olmalarıdır. Yani vergi gelirlerini artırmayı reddederek temel bir hata yaptılar.

İkincisi de, bilinçli veya bilinçsiz olarak Türk Lirası’nın revalüasyonuna izin vererek hata yaptılar. İkinci hata da bizim uzun vadede sanayileşmemizi, kalkınmamızı büyük ölçüde engellemeye başladı. Bence artık bu hatalardan dönecek vakitleri yok. Ayrıca dönmeye niyetleri de yok. 1991 Yıllık Programı bunu gösteriyor. Son söz olarak şunu söylemek istiyorum. Frene basma istekleri olduğuna göre, seçim herhalde 1992’ye ertelenir. Gidişat öyle gösteriyor. Seçim 1992’de de olsa, yeni gelecek iktidar için “Allah kolaylık versin.” diyorum.

SAĞLAM – Ekonominin bu durumu karşısında âdeta heyecanlı bir film seyrediyor gibiyiz. Filmin sonunun iyi bitmesi dileği ile, toplantımıza katıldığımız ve değerli görüşlerinizi aktardığınız için hepinize çok teşekkür ediyorum.

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr. MEHMET BOLAK

BORSA'da panik!.. Kasım ayında Borsa'daki gelişmeyi ancak bu şekilde açıklamak mümkün gözükmemektedir. Gerçekten de Kasım ayının ilk günlerinde başlayan düşüşler bir türlü durmamış, önceki aylarda bir aşağı bir yukarı yönde görülen dalgalanmalar, bu ay yerini sürekli düşüslere bırakmıştır. Ayın yalnızca birkaç gününde görülen fiyat yükselmelerinin arkası gelmemiş, küçük yükselmeleri daha büyük çaplı düşüşler izlemiştir. Bu olayı sadece Körfez krizinin etkisine bağlamak doğru olmayacaktır. Körfez krizinin patlak verdiği Ağustos ayı başından Ekim sonuna kadar fiyatlar çok önemli bir düşüş göstermemişken, Kasım ayında gözlenen bu gelişmenin ardında başka nedenler de aramak mümkündür.

- Bankaların mevduata verdikleri faiz oranları yükselmeye başlamıştır. Bir yıllık mevduata % 60'ın üzerinde faiz veren bankaların sayısı artmaktadır. Borsa'da fiyatların kararsız olduğu bir dönemde, güvenli faiz kazancı bazı yatırımcılara daha cazip gelmiştir.

- Ekonominin durumu, gösterilmeye çalışıldığı kadar parlak değildir. 1991 Yılı Bütçesi'nin çok büyük bir açık vereceği anlaşılmıştır. İhracattaki artışın yanında, ithalattaki artış çok daha büyük oranda olmakta, ödemeler dengesindeki açık artmaktadır. Bu durum gelecek yıl için önemli bir devalüasyon beklentisi yaratmakta, döviz fiyatlarının artacağı izlenimini uyandırmaktadır. Bu nedenle, özellikle kapalı çarşı esnafının hisse senedi piyasasından çekilip döviz piyasasına yönlendikleri görülmektedir.

- Toplu sözleşme görüşmelerindeki anlaşmazlıklar had safhaya ulaşmıştır. Metal eşya sanayii başta olmak üzere birçok sektörde grev beklentileri yoğunlaşmıştır. Greve gitmesi beklenen şirketlerin hisse senetleri bu gelişmeden olumsuz etkilenmektedir.

- Kamu Ortaklığı İdaresi, Borsa'da üstlendiği market-maker (piyasa düzenleyici) rolünü terkettiğini açıklamıştır. Daha önce, özellikle belirli kâğıtları destekleyerek fiyat düşüşlerini engeleyen KOİ'nin bu tutumu diğer hisseler üzerinde de frenleyici bir etki yaratmaktaydı. Bu tutumun değiştirilmesi, yatırımcılar üzerinde de, devletin Borsa'dan desteğini çektiği kuşkusunu uyandırmıştır.

- Yıl içinde Borsa'ya çok miktarda yeni hisse senedi arz edilmiştir. Eski dönemlerde yaşanan arz yetersizliği sorunu âdeta yerini arz bolluğu sorununa terkettir. Öte yandan piyasaya arz edilen bazı hisselerin gereğinden yüksek değerlendirildiği, bu hisseleri alan yatırımcıların kısa süre içinde zarara uğradıklarını farketmeleri, yatırımcıları piyasadan soğutmuş, hisse senetlerine kuşkuyla bakmalarına yol açmıştır. Özellikle, devletin özelleştirme kapsamında halka arz ettiği hisse senetleri vaat edilen getirileri sağlamamış, hatta değer kaybetmişlerdir.

- Yıl sonunun yaklaşmış olması nedeniyle bazı bankalar portföylerini yeniden düzenleme çabası içindedirler. Yıl sonu bilançolarını arzulan görünüme getirmek amacıyla bankalar bağlı kuruluşlarıyla hisse alışverişine gitmekte ya da menkul kıymet kârlarını realize etmek için portföy boşaltmaktadırlar. Bu davranışın Aralık ayı içinde de devam edeceğini beklemek mümkündür.

Yukarıda sıralanan nedenler dışında, büyük spekülâtorlerin kendi çıkarları doğrultusunda, Borsa üzerinde olumsuz etkiler yaratıklarını da eklemek mümkündür. Fiyatları bir parça yükselterek satış yapmak, daha sonra düşük fiyattan yeniden alım yaparak iyi kazançlar sağlanabileceğini farkederek spekülâtorlerin, durumun bu şekilde gelişmesinden şikâyetçi olmadıklarını hatta desteklediklerini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu gelişmeler sonucunda Kasım ayı sonunda İMKB İndeksi 3300'ler mertebesine, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de 6955.17 puana düşmüştür. Dergi İndeksi'ndeki düşüş % 34.37 oranında olup, indeks yaklaşık olarak Mart-Nisan aylarındaki düzeyine inmiştir. «30 Kasım 1990, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle yapılan gözlemlere göre, Dergi İndeksi kapsamındaki 40 hissenin tamamında ay içinde gerileme olmuştur. İndeks kapsamında bulunmayan hisseler için de durum farklı değildir. Ayın en çok değer kaybeden hisseleri arasında Otosan (% 47.14), Döktaş (% 42.40), Erdemir (% 41.22), Eczacıbaşı Yatırım (% 40.22), Siemens (% 39.77), Kav (% 39.20), Koç Holding (% 38.64) ve Pınar Süt (% 37.50) görülmektedir. Ayın en iyi kâğıtları, diğer bir deyişle en az değer kaybeden hisseleri olarak da Çimsa (% 12.50), Rabak (% 18.52), Anadolu Cam (% 19.44), Kordsa (% 20.93), Güney Bira (% 21.57), Yasaş (% 21.74) ve Ege Bira (% 21.92) sayılabilmektedir.

Ay içinde 5 şirket sermaye artırımını gerçekleştirmiştir. Akal Tekstil % 14 bedelli, % 14 bedelsiz artırımla ödenmiş sermayesini 40 milyar 250 milyon liradan 51 milyar 520 milyon liraya; Eczacıbaşı İlaç % 350 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla 30 milyardan 150 milyara; İntema % 100 bedelli, % 100 bedelsiz artırımla 900 milyondan 2.7 milyara; Nasaş % 37 bedelli, % 40 bedelsiz artırımla 50 milyar 820 milyondan

90 milyara; Aslan Çimento % 25 bedelli, % 78 bedelsiz artırımla 17 milyar 592 milyondan 35 milyar 677 milyona yükseltmişlerdir. Daha önce % 150 bedelli % 50 bedelsiz sermaye artırımını yapacağını belirtmiş olan Ege Endüstri daha sonra yayınladığı bir duyuruyla, Borsa'daki olumsuz gelişmeleri ve otomotiv sektörünün içinde bulunduğu güç koşulları gözeterek, sermaye artırımından vazgeçtiğini bildirmiştir. Alınan bu son kararın, yatırımcıların, sermaye artırımını beklentisiyle yanlış yönlendirilmiş, bir bakıma aldatılmış oldukları sonucunu doğurduğu kuşkusuzdur.

Kasım ayında 2 şirket kayıtlı sermaye tavanını artırmış, 3 şirket ise kayıtlı sermaye sistemine geçmek için başvuruda bulunmuştur. Hektaş, kayıtlı sermaye tavanını 10 milyar liradan 25 milyar liraya, Makina Takım 3 milyar liradan 20 milyar li-

TABLO 1
9 Aylık Bilançolara Göre Kârlar (Milyon TL),
Hisse Başına Kârlar ve Fiyat/Kazanç Oranları (%)

Kuruluş	Kâr	HBK	F/K	Kuruluş	Kâr	HBK	F/K
Akçimento	41.867	494,55	6.67	Kartonsan	26.109	386,80	10.34
Alarko H.	6.063	505,25	45.52	Kav	9.776	814,67	9.21
Anadolu C.	7.084	263,84	22.36	Kepez El.	5.512	275,60	50.80
Arçelik	215.000	2.388,89	6.59	Koç Hol.	95.245	317,48	44.10
Bağfaş	34.212	855,30	11.69	Koç Yat.	20.288	845,33	15.67
Bolu Çim.	22.789	1.446,92	8.29	Kordsa	18.177	179,53	18.38
Brisa	18.850	124,12	30.62	Koruma T.	6.435	866,67	7.27
Çelik Hal.	13.844	640,93	7.96	Köytaş	3.378	321,71	5.44
Çimsa	13.544	241,17	20.32	Makina T.	6.870	1.526,67	6.22
Çukurova El.	80.297	535,31	21.48	Mensucat S.	14.284	241,69	25.65
Deva H.	9.637	481,85	15.15	Nasaş	2.655	52,24	20.10
Doğusan	1.436	175,12	7.71	Net Hol.	2.958	59,16	27.04
Döktaş	10.439	497,09	15.49	Olmuksa	453	11,77	208.22
Eczacıbaşı Y.	8.283	690,25	40.57	Otosan	130.921	1.995,90	3.71
Ege Bira	30.400	2.412,70	12.02	Peg Prof.	60.305	723,41	4.77
Ege End.	8.548	1.221,14	4.34	Petkim	306.959	153,48	10.42
Ege Gübre	(2.628)	(219,00)	(3.77)	Pınar Süt	2.300	425,93	8.45
Enka H.	8.393	559,53	7.15	Rabak	1.452	96,80	45.45
Erciyas Bira	33.471	991,73	6.66	Santral H.	10.685	712,33	35.10
Erdemir	252.368	657,21	11.11	Sarkuysan	29.197	3.862,04	8.80
Gübre Fab.	6.933	57,78	17.31	Sifaş	26.748	1.428,85	6.30
Güney Bira	9.604	1.143,33	8.97	T. D. Döküm	44.088	881,76	6.92
Hektaş	8.852	851,56	5.40	T. Şişe Cam	25.085	206,81	88.24
İktisat Fin.	5.775	288,75	7.10	Vestel	140.635	937,57	4.75
İzocam	17.291	960,61	7.29	Yasaş	9.004	333,48	5.55
				Ortalama		718,47	20.42

raya yükseltmişlerdir. Kayıtlı sermaye sistemi için Sermaye Piyasası Kurulu'na başvuran şirketlerden Vestel sermaye tavanını 600 milyar lira, Bolu Çimento 90 milyar lira ve Trakya Cam 500 milyar lira olarak teklif etmişlerdir.

Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ) uzun bir aradan sonra, özelleştirme çalışmalarına devam etmeye başlamıştır. Ekim sonunda Konya Çimento hisselerini satışa sunan KOİ, Kasım ayı başında Ünye Çimento, Kasım ayı sonunda da Mardin Çimento ve THY hisselerini halka arz etmiştir. Ünye Çimento hisseleri, 500 TL nominal değerli hisse 5.000 TL, diğer bir deyişle 1.000 TL nominal değerli hisse 10.000 TL üzerinden, Mardin Çimento hisseleri önce 100.000 TL fiyat belirlenmişken daha sonra yarı yarıya fiyat düşürülerek 50.000 TL üzerinden, THY hisseleri ise 3.000 TL üzerinden halka arz edilmişlerdir.

TABLO 2
Defter Değeri-Piyasa Değeri (Milyon TL)

Kuruluş	Defter Değeri	Piyasa Değeri	Piy./Def. Değeri	Kuruluş	Defter Değeri	Piyasa Değeri	Piy./Def. Değeri
Akçimento	146.227	279.365	1.910	Kartonsan	131.718	270.000	2.050
Alarko H.	34.729	276.000	7.947	Kav	30.009	90.000	2.999
Anadolu C.	55.315	158.415	2.864	Kepez El.	50.559	280.000	5.538
Arçelik	400.345	1.417.500	3.541	Koç Hol.	475.521	4.200.000	8.832
Bağfaş	118.375	400.000	3.379	Koç Yat.	74.196	318.000	4.286
Bolu Çim.	51.932	189.000	3.639	Kordsa	180.760	334.125	1.848
Brisa	209.395	577.125	2.756	Koruma T.	33.659	46.778	1.390
Çelik Hal.	47.933	110.160	2.298	Köytaş	15.703	18.375	1.170
Çimsa	100.015	275.184	2.751	Makina T.	15.327	42.750	2.789
Çukurova El.	1.321.502	1.725.000	5.365	Mensucat S.	197.335	366.420	1.857
Deva H.	45.706	146.000	3.194	Nasaş	80.132	53.361	0.666
Doğusan	12.090	11.070	0.916	Net Hol.	67.670	80.000	1.182
Döktaş	52.740	161.700	3.066	Olmaksa	48.710	94.325	1.936
Eczacıbaşı Y.	53.535	336.000	6.276	Otosan	244.465	485.403	1.986
Ege Bira	78.658	365.400	4.645	Peg Prof.	147.180	287.601	1.954
Ege End.	19.125	37.100	1.940	Petkım	2.317.045	3.200.000	1.381
Ege Gübre	20.997	9.900	0.471	Pınar Süt	14.436	19.440	1.347
Enka H.	28.934	60.000	2.074	Rabak	43.046	66.000	1.533
Erciyas Bira	70.206	222.750	3.173	Santral H.	81.969	375.000	4.575
Erdemir	1.712.963	2.803.200	1.636	Sarkuysan	76.921	257.040	3.342
Gübre Fab.	117.850	120.000	1.018	Sifaş	55.137	168.480	3.056
Güney Bira	30.722	86.100	2.803	T. D. Döküm	132.443	305.000	2.303
Hektaş	21.575	47.817	2.216	T. Şişe Cam	296.780	2.213.597	7.459
İktisat Fin.	34.040	41.000	1.204	Vestel	294.182	667.500	2.269
İzocam	44.832	126.000	2.810	Yasaş	61.672	49.950	0.810
				Ortalama			2.849

Daha önceki özelleştirme girişimlerinin aksine, bu seferkilere halkın ilgisi son derece düşük olmuştur. Özellikle THY hisselerinin satışının yapıldığı 18 bankanın değişik şubelerine çok az sayıda vatandaş başvuruda bulunmuş, KOİ daha önceki yaptığı satış rakamları hakkındaki açıklamaları bu sefer yapmamıştır. Bu durumun, yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, önceki özelleştirme girişimlerinin başarısız sonuçlarının olumsuz etkisi olmuştur. Ay içinde Türkiye Kalkınma Bankası (TKB) hisseleri de halka arz edilmiş, 3.000 liradan satışa sunulan hisselerden 600 milyar liralık hasılat beklenirken, satış süresi uzatılmasına rağmen 100 milyar liralık satış hacmine bile ulaşamamıştır.

Ay içinde halka sunulan yeni bir yatırım aracı da Etibank'ın kurduğu Etifon-1 adlı yatırım fonunun katılım belgeleri olmuştur. Etifon-1 portföyünde, Arçelik, Erdemir ve Çukurova Elektrik hisseleri ile TKB'nin ve Agresan Kimya Sanayii'nin tahvil-leri yer almaktadır.

Şirketlerin 9 aylık bilanço sonuçları belli olmuştur. Bankalar hariç tutularak yapılan bazı değerlendirmeler «Tablo 1» ve «Tablo 2»de yer almaktadır. «Tablo 1»de seçilmiş 50 şirket için, 9 aylık bilanço kârları, ödenmiş sermayenin son durumuna göre hisse başına kârlar ve fiyat/kazanç oranları verilmiştir. Fiyat/kazanç oranları, 29 Kasım fiyatlarının hisse başına kâra bölünmesiyle elde edilmiştir. 50 şirket için hisse başına kâr ortalaması 718.47 TL, fiyat/kazanç oranı ortalaması ise 20.42 olarak hesaplanmıştır. 79 şirket için hesaplanan ortalamalar ise sırasıyla 718.33 TL ve 20.18 olmuştur. Rakamların yakınlığı, seçilen 50 şirketin iyi bir temsil niteliğine sahip olduğunu göstermektedir. Tablodan görüldüğü kadarıyla hisse başına en yüksek kâr 3.862,04 TL ile Sarkuysan'da gerçekleşmiş, Ege bira (2.412,70 TL), Arçelik (2.388,89 TL), Otosan (1.995,90 TL), Makina Takım (1.526,67 TL), Bolu Çimento (1.446,92 TL) ve Sifaş (1.428,85 TL) onu izlemişlerdir. Gübre Fabrikaları, Nasaş, Net Holding, Olmuksa ve Rabak'da hisse başına kâr 100 TL'nin altında gerçekleşmiş, Ege Gübre 9 aylık dönemi zararlı kapatmıştır.

Hisse başına kârlar yükselirken, fiyatların önemli oranda düşmüş olması, fiyat/kazanç oranlarının da bir hayli azalmasına yol açmıştır. 6 aylık bilançolara göre hesaplanmış fiyat/kazanç oranı ortalaması 57.38 olmuşken, 9 aylıklarda bu oran 20.42'ye düşmüştür. Oranın düşüklüğü, hisse senedi yatırımcıyı cazip kılacak seviyededir. En düşük fiyat/kazanç oranlarına sahip hisseler Otosan (3.71), Ege Endüstri (4.34), Vestel (4.75), Peg Profilo (4.77), Hektaş (5.40), Köytaş (5.44), Yasaş (5.55), Makina Takım (6.22) ve Sifaş (6.30) olarak göze çarpmaktadır. Hisse başına çok düşük bir kâra sahip Olmuksa'da ise 208.22 gibi aşırı bir oran gözlenmektedir.

«Tablo 2»de ise yine 29 Kasım fiyatlarına göre hesaplanmış piyasa değerleri şirketlerin defter değerleriyle karşılaştırılmıştır. Defter değeri bilançodaki öz varlık toplamı olarak alınmış, bilançoların ilânından sonra yapılmış bedelli sermaye artırımları öz varlıklara ilave edilmiştir. 50 şirket için piyasa değeri/defter değeri oranı ortalaması 2.849, 79 şirket için 2.744 olarak hesaplanmıştır. Aynı oranın 6 aylık bilanço rakamlarına göre hesaplanan ortalaması ise 5.649 olmuştur. Oranın düşüklü-

ğü, hisselerin fiyatlarının artma potansiyeline işaret etmektedir. En düşük orana sahip hisseler, Ege Gübre (0.471), Nasaş (0.666), Yasaş (0.810), Doğusan (0.916), Gübre Fabrikaları (1.018), Köytaş (1.170), Net Holding (1.182), İktisat Finansal (1.204), Pınar Süt (1.347), Petkim, (1.381) ve Koruma Tarım (1.390) iken; Koç Holding (8.832), Alarko Holding (7.947), Şişe Cam (7.459), Eczacıbaşı Yatırım (6.276), Kepez Elektrik (5.538) ve Çukurova Elektrik (5.365) defter değerlerine oranla en yüksek piyasa değerine sahip hisseler olarak göze çarpmaktadır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Ocak	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38
Şubat	94.60	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13
Mart	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24
Nisan	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56
Mayıs	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48
Haziran	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16
Temmuz	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47
Ağustos	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14
Eylül	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66
Ekim	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87
Kasım	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17
Aralık	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

•
100 Soruda
TÜRKİYE'DE BANKACILIK

•
 (Genişletilmiş İkinci Baskı)

•
 Fiyatı 15.000 TL/Öğrencilere İndirimli
 (öğrenciler yayınevine başvurmalıdırlar)

•
GERÇEK YAYINEVİ

Cağaloğlu Yokuşu, Saadet İş Hanı Kat 4
 İSTANBUL/528 45 50

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Odenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kân (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1987 (Milyon TL)	1988 (Milyon TL)	1989 (Milyon TL)	1987 (Net)	1988 (Net)	1989 (Net)	Kasım 1989	Eylül 1990	Ekim 1990	Kasım 1990
1	AKÇİMENTO	100.000	84.656,3	6.124	4.989	2.504	168	36	6,60	3.700	4.650	4.600	3.250
2	ANADOLU CAM	150.000	26.850	4.669	8.757	6.573	50	60	29	5.300	6.900	7.200	5.800
3	AÇCELİK	500.000	90.000	25.159	35.583	54.400	80	92	100	11.000	20.500	22.000	15.500
4	BAGFAŞ	200.000	40.000	6.720	22.717	22.450	85	40	40	4.800	17.000	15.500	10.250
5	BOLU ÇİMENTO	90.000	15.750	3.144	4.781	9.954	181,38	213,45	37	22.500	14.000	16.500	12.500
6	BRİSA	150.000	151.875	14.406	29.868	43.705	63	103,20	44	5.000	6.400	5.200	3.750
7	ÇELİK HALAT	27.000	21.600	4.184	6.462	7.786	100	100	70	7.400	6.900	6.800	5.000
8	ÇİMSA	50.000	56.160	10.554	12.985	12.172	203,87	82,60	44	6.100	6.400	5.600	4.900
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	300.000	150.000	40.317	81.888	136.460	200	250	250	11.000	14.750	15.000	10.750
10	DÖKTAŞ	50.000	21.000	6.696	4.523	3.023	100	58,50	27	4.900	14.000	12.500	7.200
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	25.000	12.000	771	1.713	2.043	40	45	45	6.600	34.000	46.000	27.500
12	EGE BİRACILIK	12.600	12.600	1.840	9.607	14.090	35	130	80	9.500	33.500	36.500	28.500
13	EGE GÜBRE	50.400	36.000	1.312	900	(1.257)	50	18	-	1.950	1.600	1.300	825
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	384.000	66.001	268.834	451.914	55	175	50	58.000	12.250	12.250	7.200
15	GOOD-YEAR	80.000	35.169	9.058	12.548	4.135	100	60	15	6.500	7.000	5.900	3.750
16	GÜBRE FABRİKALARI	120.000	120.000	(12.662)	(3.377)	134	-	-	-	950	1.500	1.400	975
17	GÜNEY BİRACILIK	8.400	8.400	1.825	3.368	3.816	35	60	35	5.000	11.500	12.750	10.000
18	HEKTAŞ	25.000	10.395	1.419	3.346	3.330	35	75	60,80	4.200	6.500	6.600	4.500
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150.000	150.000	4.935	(8.616)	(12.898)	22,66	-	-	1.500	1.600	1.250	850
20	İZOCAM	30.000	18.000	1.688	4.877	7.680	35	120	85	6.000	11.750	11.000	7.100
21	KARTONSAN	81.000	54.000	3.980	4.792	10.061	35	20	30	5.050	5.300	5.200	4.000
22	KAV	12.000	12.000	2.242	4.428	8.961	130	75	75	23.500	14.000	12.500	7.600
23	KOÇ HOLDİNG	500.000	300.000	15.209	40.793	90.511	32,50	60	110	10.750	23.500	22.000	13.500
24	KOÇ YATIRIM	100.000	24.000	2.588	7.220	16.530	35	50	60	5.700	19.500	18.750	13.500
25	KORDSA	150.000	101.250	17.680	34.928	34.822	96	96	45	7.500	4.900	4.300	3.400
26	KORUMA TARIM	20.000	7.425	2.815	7.458	2.020	66	111	20	6.800	10.750	9.300	6.200
27	MAKİNA TAKİM	20.000	4.500	(170)	282	2.487	-	5	100	6.200	11.500	14.000	9.900
28	METAŞ	75.000	75.000	3.988	9.942	5.447	15	-	-	1.000	750	700	450
29	NASAŞ	70.000	90.000	2.543	162	1.149	30	-	2	1.800	2.800	2.200	1.050
30	OLMUĞSA	50.000	38.500	4.752	6.292	2.502	45	35	16	5.800	3.900	3.650	2.500
31	OTOSAN	100.000	65.595	18.429	31.463	41.880	26,60	70	60	8.600	26.500	14.000	7.400
32	PINAR SÜT	18.000	5.400	934	1.635	2.568	22,13	37,80	53,80	-	4.850	5.600	3.500
33	RABAK	25.000	15.000	3.773	6.753	323	40	40	15	6.100	7.000	5.400	4.400
34	SARKUYSAN	30.000	7.560	4.708	9.725	22.595	75	80	150	15.000	40.500	41.500	32.000
35	TELETAŞ	250.000	50.000	22.197	24.473	21.177	120	85,60	55	-	5.600	4.700	3.400
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	50.000	10.217	9.472	11.176	103	44	30	3.650	9.500	8.900	6.000
37	TÜRK SIEMENS	-	21.000	7.313	10.119	23.572	81	68,50	90	17.500	23.500	22.000	13.250
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	30.000	62.246	121.414	124.238	36,38	46,08	37,74	7.400	36.000	41.000	27.000
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200.000	121.293,4	3.999	12.084	17.559	10	20	15	3.750	26.500	26.500	18.000
40	YASAŞ	-	27.000	783	1.609	2.876	35	20	23,82	-	2.250	2.300	1.800

Türkiye'de ve bütün dünyada

Akbank Türkiye'de ve bütün dünyada hizmetinizdedir.
İhracat-ithalat işlemlerinizi, döviz, mevduat
kredi hesaplarınız ve tüm bankacılık sorunlarınız için
Akbank'ın deneyiminden ve dış dünyadaki itibarından yararlanın.
Yurt içinde Akbank şubeleri, yurt dışında
Akbank Temsilcilikleri ve
Akbank'ın bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri ile
sürdürdüğü işbirliği, tüm bankacılık sorunlarınızı
kısa sürede çözüme ulaştıracaktır.

Dış Temsilcilikler

NEWYORK LONDRA FRANKFURT ROTTERDAM

Essen, Batı Berlin,
Münih, Hamburg, Stuttgart,
Hannover.

AKBANK
"Güveninizin eseri"

REPRO

Görüşler

YALÇIN AHISKA

Ticaret Bankalarının İşlevi Ne Olmalı?

İŞ BANKASI'nın üst düzeyde bir yetkilisi 23 Şubat 1990 tarihinde gazetecilere "Bankanın Güney Sanayii İşletmeleri A.Ş.'ni satacağını, orta ve uzun vadede Anadolu Sigorta, Şişe Cam ve İpekış dışındaki diğer iştiraklerini de elden çıkarma eğiliminde olduğunu" açıklamıştı. Sözü edilen bankanın aradan geçen süre içinde bazı iştiraklerini (bu arada Trakya Cam Sanayii A.Ş.'nin bir bölümünü) satması ve portföyündeki Tofaş paylarını elden çıkarması, uygulamanın başladığını gösteriyor.

Önümüzdeki yıllarda ticaret bankalarımızın hemen tümünün aynı yolu izleyeceklerini tahmin etmek güç değil. Nitekim aralarında kamu bankalarının da bulunduğu bazı bankaların gerçekleştirdikleri ya da gerçekleştirmeye çalıştıkları iştirak satışları sektördeki "iştirakleri elden çıkarma" eğiliminin yaygınlığını ortaya koyuyor. Galiba artık bankaların, kendi kurdukları -ya da yanlış kredilendirme nedeniyle sonradan sahip oldukları- sanayi kuruluşlarının listelerini reklam amacıyla gazetelerde yayımlatmaları olayına pek rastlamayacağız.

Bankaların iştiraklerini satmağa yönelmelerini; üst düzeydeki Devlet yöneticilerinin "Bankalar asli görevlerini yapmalı. Ticaret bankalarının, kaynaklarını iştiraklerine bağlayarak -ya da aktararak- bankacılık dışında faaliyet göstermeleri, hele beceremeyecekleri sanayiciliğe soyunmaları hatalıdır." biçimindeki görüşlerine bağlamak mümkündür.

Bankalar Kanunu'nun banka iştiraklerini sınırlayan hükümlerinden de güç alan ve öteden beri varolan bu görüşü yadırgamak pek olası değil. Bu kuruluşların doğrudan sanayicilik yapmamalarında ya da bunu sınırlı yapmalarında bazı yararlar olduğu kuşkusuz. Kaldı ki bankalarımız sanayicilikte her zaman başarılı da olmamışlardır.

Banka sektörünü düzenleyen ve yönlendirenlerin; bankaları güçlendirmek, solvabilitelerini artırmak ve sanayi kuruluşlarının mülkiyetini daha geniş bir tabana yaymak amacıyla, banka kaynaklarının iştiraklere bağlanan bölümünü sınırlandırmak, dolayısıyla onları iştiraklerinin bir bölümünü elden çıkarmaya yönlendirmek isteme-

leri yerinde ve anlaşılır olmakla birlikte; yetkililerin "Bankalar asli görevlerini yapmalı ve sadece bankacılıkla uğraşmalı." biçimindeki görüşleri akla hemen "Hangi işler salt bankacılık işlemidir? Ticaret bankalarının işlevi nedir, ne olmalıdır?" sorularını getiriyor.

Bankacılık hizmetleri bundan 2000 yıl önce de varmış. Mevduat kabulü, borç verme, rehin, ipotek, kişisel kefalet, hesaplara faiz yürütme, çek kullandırma, itibar mektubu verme, kıymetli malları saklama, hesaptan hesaba virman vb. gibi işlemlerin daha ilk çağlarda bile yapıldığını biliyoruz. Bugün bu işlemlerin yanı sıra bankalar doğrudan ya da dolaylı olarak factoring, forfaiting, leasing gibi işlemlerin de içindeler. Yarın bunlara daha hangilerinin katılacağı ise belli değil. (Bankalar Kanunumuz haklı olarak banka hizmetlerini sınırlandırma ya da tanımlama yoluna gitmemiş, "Bankacılık Hizmetleri" gibi genel bir deyim kullanmakla yetinmiş.)

Sektörü düzenleyenlerin hangi işleri salt bankacılık işlemi olarak gördüklerini bilemiyoruz. Ancak, yetkililerin ticaret bankalarının sanayicilik yapmalarını onayladıkları, ayrıca bu bankaların yatırım bankacılığı yapmalarından da hoşlanmadıkları anlaşılıyor. (Nitekim Devlet Bakanı Sayın Güneş Taner İktisadi Araştırmalar Vakfı'nın yıl içinde düzenlediği bir seminerin açılışında "Yatırım bankacılığının bütün dünyada ticari bankacılıkla farklı bir konum içinde olduğunu" belirterek "Ticari bankalar yatırım bankacılığı yapmamalı." demiştir.)

Yetkililerin ticaret bankalarını salt bankacılık işlemleri yapmaya, onları bünyelerini güçlendirecek önlemleri almaya yönlendirmeleri kadar, bu bankaların işlevlerinin neler olması gerektiği sorusunun yanıtını aramaları ve konuyu tartışmaya açmaları da önemli.

Türkiye Bankalar Birliği'nin 23.2.1990 tarihinde İstanbul'da Sheraton Oteli'nde "90'lı yıllarda Türk Bankacılığının Gündemindeki Konular ve Öneriler"i incelemek üzere düzenlediği ve ülkenin önde gelen bankacılarının katıldığı sempozyumda değinilen hususlar, bankacılarımızın da -gazetelerde yer aldığı kadarıyla- bugün üstlendikleri işlevleri yeterli gördükleri izlenimini uyandırıyor.

Sempozyumda değinilen konulara satır başlarıyla göz atalım:

- Türkiye'de bankalar günümüzde bankacılık yaparak kâr etmiyorlar.
- Donmuş kredilerin ağırlığı, iştirak ve gayrimenkullerin artışı, fon ve kredi maliyetlerini artırdı. Bu maliyet artışı da sanayici ve tüccarla birlikte enflasyon olarak tüketicieye aktarıldı.
- Sektörün kârlılığı baskı altındadır. Genel giderler özkaynakları eritti. Uluslararası rekabete karşı dayanılabilirlik ve güçlenme için bankalar birleşmelidir.
- Kaynakların büyük bölümünü hâlâ kamu kullanıyor.
- Uzun vadeli, istikrarlı, kalıcı politikalar gerekir.
- Tüketicieye yansıtılmayan KDV bankacılık sisteminin yükünü artırıyor.
- Kamu ve özel sektör bankaları arasında fırsat eşitliği yaratılsın.
- Daha şeffaf bir kamu maliyesi gerekir. Türkiye uzun dönemli bir perspektif ortaya koymalıdır.
- Çokuluslu şirketler Türkiye'deki bankalara vergi yükü yüzünden gelmek istemiyorlar. Dışta off-shore Türk Lirası piyasaları kurulursa iyi sonuç alınır.

Dile getirilen hususların neredeyse tüm bankaların kendi kârlılık sorunlarıyla ilgili. Bankaların işlevlerinin ne olması gerektiği sorusunun "Türk bankacılığının gündemindeki konular" arasında bulunmadığı anlaşılıyor.

Klasik bankacılık işleri yapmak, bunun yanı sıra doğrudan ya da dolaylı leasing, forfaiting, factoring vb. gibi yeni uygulamalar içinde olmak, zaman zaman dış kaynakları yurda çekip sanayiye ya da ticaret sektörüne kredi olarak tahsis etmek önemli kuşkusuz. Ticaret bankalarımız sayılan bu işleri yaparken elbette tasarrufların teşvikine, bankacılık işlemlerinin yurt düzeyinde yaygınlaşmasına, sanayiinin gelişmesine yardımcı oluyorlar. Ama ülke kalkınması için bu yeterli mi? Sanırım hayır. Özellikle de sanayileşme açısından.

Büyük sanayicilerimiz kredi gereksinimleri için büyük bankalardan kredi almakta güçlük çekmiyorlar. Kendi özel bankaları olan sanayicilerimizin de, bankaların iştiraklerini elden çıkarmaları halinde finansman gereksinmelerini kolayca karşılamağa devam edeceklerini düşünmek olası.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz sempozyumda, yine gazetelerden okuduğumuz kadarıyla, işadamı Sayın Feyyaz Berker'in "...Sanayii ve ihracatı desteklemek Merkez Bankası'nın görevi değil ...ama Türkiye'de sanayii ve ihracatı kim destekleyecek?" biçimindeki sorusunun nasıl yanıtlandığını merak ediyoruz.

Sadece büyük ve belli sayıda sanayinin desteklendiği bir ülkede hızlı kalkınmanın gerçekleşebileceğini düşünmek güç. Kaldı ki, arkasında yurt düzeyine yayılmış, çok sayıda ve çok çeşitli sanayi kuruluşlarının bulunmadığı bir ülkede ticaret bankalarının güçlenebileceğini ve Ortak Pazar bankalarıyla rekabet eder hale gelebileceğini de sanmıyoruz.

Ticaret bankalarımız bugüne kadar sanayicilik de yapmakla -başka bir deyimle yeni sanayi üniteleri kurmakla- ülke kalkınmasına hizmet etmişlerdir. An-

cak, bankalarımızın bundan böyle yeni iştirakler kurma ya da yeni kurulan sanayi kuruluşlarına katılma eğilimini taşıyacaklarını düşünmek zor olsa gerek.

Bu durumda ticaret bankalarının sanayi sektörüne verecekleri destek büyük ve güçlü sanayi kuruluşlarını kredilendirmekten, çoğu bankanın yaptığı gibi Menkul Kıymet Müdürlükleri aracılığıyla ve çok sınırlı fonlarla menkul kıymet alıp satma işlemlerine aracılık etmekten öteye gitmeyecek midir? Bankalar mevcut iştiraklerini kısmen küçük birikim sahiplerine, daha çok içteki ve dıştaki büyük sermaye kuruluşlarına devrettikten sonra yeni sanayi kuruluşlarına kim yardımcı olacaktır? Az şubeli birkaç uzman banka mı, dışardan gelecek yatırımcılar mı? Sanırım sorun ortada.

Bankaların bugüne kadar uyguladıkları iştirak politikasının yararlı bir yönü daha vardı. Anadolu'nun büyük merkezlere uzak köşesindeki bir girişimci, eskiden koltuğunun altındaki "yapılabilirlik" raporu ile, ya da raporu bile hazırlatmadan, bir banka müdürüne gidebiliyor ve ona "Bana ortak olur musunuz, şu işi birlikte yapabilir miyiz?" diyebiliyordu. Yöresel ortaklıklarda yönetim kurullarına katılan banka müdürleri, bankanın merkezindeki birimlerinin uzmanlığından da yararlanarak, girişimin gerçekleşmesine ve gelişmesine yardımcı olabiliyorlardı. Bundan sonra galiba böyle bir destek de söz konusu olamayacak.

Kamu kesimi yatırımları son yıllarda hızlı bir azalış eğilimine girmiştir. Özel kesimin sanayiye yönelik yatırımları sınırlıdır. Ülkemiz için önemsiz sayılamayacak büyüklükte kaynağa sahip olan ve yeni kaynaklar bulma açısından daha avantajlı görünen ticaret bankalarımız ise yatırım faaliyetlerinin dışına itilmekte, bu bankalar kaynaklarını giderek artan bir hızla tüketim ve

konut kredisi olarak kullandırmaya yönelmektedirler. Sayın Öztin Akgüç'ün bir yazısında belirttiği gibi "yatırımsız kalkınma" olamayacağına göre, ülkemizde yatırım kaynaklarını kim sağlayacaktır?

Öyle anlaşılıyor ki, Devleti yönetenler esasen sayıları, kaynakları ve yeni kaynak sağlama olanakları kısıtlı olan birkaç uzman bankanın yatırıma ve kalkınmaya yapacakları sınırlı katkısı ve büyük merkezlerde, az sayıda kuruluşun hisse senedinin pazarlanmasını yeterli görüyorlar. Bu arada büyük olasılıkla da ticaret bankalarının işlevlerinin bugün mevcut sanayi sektörüne ve ticaret kesimine kredi vermekten, çeşitli bankacılık hizmetleri (hisse senetlerinin saklanması dahil) yapmaktan, tüketim kredisi vermekten ve konut sektörünü desteklemekten öteye gitmemesi gerektiğini düşünüyorlar...

Kalkınmış ülkelerin belki bir bölümünde taraftar bulabilecek bu görüşün Türkiye için geçerliliği sanırım tartışmaya açıktır. Federal Almanya 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kısa sürede kalkınmasını ticaret bankalarının sermaye piyasasında etkin rol oynamalarına borçludur. Bu ülkedeki ticaret bankalarının bu işlevlerini hâlâ sürdürdüklerini de söyleyebiliriz.

Türkiye Bankalar Birliği'nin yıllar önce yayımladığı ve 1945 yılları Alman bankacılığının sermaye piyasasında etkinliğini anlatan bir kitabı, bankacılarımız ve banka sektörünü düzenleyenler herhalde incelemişlerdir. Dr. Jean Massot'nun yazdığı kitabın bazı bölümlerini ve kitabın Prof. Daniel Villey'e ait önsözünden bazı bölümleri birlikte okuyalım:

"... Alman ekonomisindeki gelişmenin başka memleketlere göre daha süratle gerçekleşmesi için bu memleketin başka memleketlere nazaran daha büyük mablağları yatırıma ayırması gerekmiş-

tir... 1951-1955 devresi içinde, fert başına yatırım miktarı, sabit fiyatlarla 1924-1928 yılları arasındaki devreye ait miktarın dört katıdır. Batı Almanya 10 milyon mülteciye iş bulunmasına, yıkılan meskenlerin yeniden yapımına ve söz konusu devre içinde yaşamaya düzeyinin esaslı şekilde yükseltilmesine olanak veren bu muazzam sermaye kitlesini, nakdi istikrar üzerinde olumsuz bir tesir yaratmadan nereden ve nasıl temin edebilmiştir?..."

"Söz konusu sermayelerin çok büyük kısmı bankalarca sağlanmıştır. Bankalar para reformundan bu yana Alman ekonomisini yeni sabit sermayelere kavuşturmaktan bir an geri kalmamışlardır.

"Eğer bankaların bu etkili yardımı sağlanmamış olsaydı, harp sonu Almanya'sının başardığı kalkınmayı tasavvur etmek bile mümkün olamazdı... Federal Cumhuriyet'in kuruluşunda beri devam eden Alman tecrübesi şu hususu kâfi derecede isbat etmiştir ki, oldukça ekspansive bir ekonomide, bankalar yoluyla yatırım uygulaması, para muvazenesini bozmadan ve banka sisteminin likiditesine zarar vermeden de milli cihazlanmayı ve ekonomik gelişmeyi faydalı bir şekilde kolaylaştırmaktadır..."

Yukarıda sözünü ettiğimiz kitapta; Alman bankalarının 1783-1814 yılları arasında Alman İmparatorluğu döneminde ülkenin kalkınma hamlesinin finansmanı olanğını veren, 1948'i izleyen yıllarda sürdürülmesine devam edilen bu modelin nasıl işlediği de açıklanmaktadır. Kitaptan yaptığımız alıntıyı sürdürüelim:

"... Hemen hemen bütün Alman bankaları, öteden beri az veya çok değişik ölçülerde her türlü muamelelerle meşgul olan bankalardır. Bunlar kısa vadeli kaynaklarına, hatta vadesiz mevduata karşı-

lık birçok işlere girişmekte, cihazlanma faaliyetlerini finanse etmektedirler. İlave edelim ki, söz konusu bankalar bu işleri, şeklen kısa vadeli olarak görülen muameleler tarzında yürütmektedirler. Senet karşılığı avanslar, kabul muameleleri ve özellikle cari hesaplar şeklinde yapılan kredi muameleleri gibi. Bütün bunlar bilançoda kısa süreli alacaklar olarak gözükmektedir. Fiiliyatta, bu krediler –genellikle sözlü, bazan da zımni bir anlaşma sonucunda – oldukça uzun bir süre için konsolide edilmiş bulunmaktadır. Bununla beraber, müşteri durumundaki teşebbüs yeterli hale gelip koşullar da uygun olunca, banka, ilgili teşebbüse, borsada işlem görecektir hisse senedi ihracı yoluna gitmesini telkin edecek ve senetler piyasaya arz edilince de ilkin kendi müşterileri arasında olmak üzere, plase etme vazifesini kendisi üzerine alacaktır. Böylece banka kredisi sadece doğmakta olan teşebbüsün ön-finansmanını sağlamış ve müteakiben nöbet mali piyasaya devredilmiş oluyor...»

«... Kredi bankaları 1958 yılının yedi ayı içinde çıkartılan menkul kıymetlerin % 15'ini kesin alışı yöntemiyle satın almışlardır.»

Federal Almanya'da bankaların sermaye piyasasındaki rolünün sonraki dönemlerde de sürdüğü anlaşılıyor. Örneğin, bu ülkede 1965'de banka sisteminin elinde – % 50'si Commerzbank, Deutschebank ve Dresdner Bank'a ait olmak üzere –, en düşük değer üzerinden yapılmış bir hesaplama ile DM 2.9 milyarlık hisse senedi bulunmasına karşın, 1988 sonunda sadece Dresdner Bank'ın iştirakler portföyünün defter kıymeti DM 3.0 milyardır.

Ticaret bankalarımız, tarihi gelişme süreci içinde –Almanya'dakine benzer biçimde– ülke kalkınmasında önemli rol

üstlenmişlerdir. Ancak, her iki ülkedeki bankacıların ve banka sektörünü yönlendirenlerin olaya bakış açılarının farklılığı nedeniyle bizim bankalarımızın sanayileşme alanındaki etkinlikleri sınırlı kalmıştır. Şöyle ki; Alman bankaları menkul değerlere yapılan plasmanlara uzun vadeli yatırım gözüyle bakmamakta, ekonomik koşullara ve piyasanın uygunluğuna göre bunları elden çıkartabilmektedirler. Ayrıca, bu ülkedeki bankacılık mevzuatı, bizdekinin aksine, bankanın portföyündeki birkaç hisse senedini "iştirak" olarak görmemektedir. Dresdner Bank'ın 1988'de "syndication" yoluyla DM 2.1 milyar nominal değerde sermaye artışına katılması, bu bankanın iştirakleri dışında, borsada işlem gören çok miktardaki hisse senedini portföyünde bulundurması (1988 sonunda tahvil ve hisse senedi toplamı DM 2.4 milyar) sanırım rastlantı değildir.

Üzülerek belirtmek gerekir ki, ülkemizdeki ticaret bankaları, "kurdukları ya da sonradan devraldıkları sanayi kuruluşlarını zaman içinde, bölüm bölüm ya da bir defada elden çıkarıp, yine elden çıkarmak üzere yeni ortaklıklara katılma" gibi bir politikayı bugüne kadar benimseyememişlerdir. Bu yola gitmemelerinin kaynak, kâr, yönetim, kadro vb. gibi çeşitli sorunlarla ilgili bulunabilir. Ancak, bunda banka yöneticilerinin belli bir anda çok sayıda sanayi şirketinin yönetimine hâkim olmayı bir reklam nedeni olarak görmeleri, buna karşılık bir iştiraki elden çıkarmanın banka prestijine zarar vereceğini düşünmeleri de büyük rol oynamıştır. Bankaların iştiraklerini gösteren gazete reklamları ve sinema filmleri hatırladadır.

Devletin üst düzey yetkilileri "Sanayi sektörünü yatırım ve kalkınma bankaları desteklesin. Bu bankalar çeşitli sanayi kuruluşlarının hisse senetlerini borsaya götürerek sektöre taze kan sağlasın. Ticaret

bankaları yatırım bankacılığı yapmasın ve yatırım bankacılığını sınırlamasın." düşüncesini taşıdıklarına göre, yeni diktiğimiz ağaçların (yatırım ve kalkınma bankalarının) meyve vermelerini bekleyeceğiz demektir.

Menkul kıymetler borsası ile sermaye piyasası arasında çok sıkı bir ilişki vardır ve bunları birbirinden ayrı düşünmek olası değildir. Türkiye'de bugün kurulu sanayi mülkiyetinin halka açılmasıyla ve bunların hisse senetlerinin menkul kıymetler borsasında satışa sunulmasıyla bu piyasa belki sınırlı biçimde geliştirilebilir. Ancak, asıl gelişme ve ülkemizin kalkınması; kısa vadeli fonların uzun vadeli plasmanlara dönüşmesini sağlayacak organizasyonun kurulmasıyla gerçekleşebilir.

Bu görüşümüz akla hemen "likidite" sorununu getirecek, "Likit değerler/Yabancı kaynaklar" rasyosunun önemi ileri sürülecektir.

Banka bilançolarının analizini yapanların sıkı sıkıya sarıldıkları bu oranın tartışılabilirliği kanısındayız. Şöyle ki; yönetimden doğan sorunlar nedeniyle piyasadan çekilen birkaç banka dışında bankaların mevduatı devamlı bir artış göstermektedir. Bu durumda banka bilançolarında vadesiz ya da kısa vadeli mevduat olarak görülen kalemlerin tümüne uzun vadeli kaynak olarak bakma olasılığının bulunduğu söylenebilir. (Hükümetin vaktiyle bankaları kaynaklarının % 10'unu orta vadeli kredi olarak kullandırma durumunda bırakmasının bu görüşe dayandırıldığını hatırlayabiliriz.)

Bugün "Likit değerler/Yabancı kaynaklar" rasyosu % 50-60 arasında olan bankalara "likiditesi yüksek bankalar" gözüyle bakılmaktadır. Bankalarda mevduatı bulunanların paralarını belli bir anda tümüyle geri istemeleri olasılığı son derece az olmakla birlikte, böyle bir durumun ortaya çıkabileceği düşünülse bile, bankaların likit değerlerini (örneğin portföylerindeki menkul kıymetleri) hemen satma, kısa vadeli kredi müşterilerine verdikleri paraları geri alma ve mevduat müşterilerinin isteklerini tümüyle karşılama olanakları esasen bulunmamaktadır. Kaldı ki, Devletin bir kriz halinde (1960'da olduğu gibi) para çekişlerini sınırlaması olanağı da vardır.

Önerimiz elbette ticaret bankalarının tüm kaynaklarını sanayi sektörüne uzun vadeli sermaye olarak kullandırması ve bankaların "likidite" kavramını kenara itmesi değildir. Ancak, bankalarımız da yatırım ve sanayie destek verme konusunda tamamen devre dışı bırakılmamalıdır.

Banka kaynaklarının göreceli olarak önemli bir bölümünü, likiditeyi de gözönünde bulundurarak, yatırıma yöneltmenin formülleri bulunabilir. Bu arada, Almanya'daki örneğine benzer uygulamalara gidilebileceği gibi, bankalarımızın verdikleri uzun vadeli kredilerin şartları arasına kuruluşun ilerde hisse senetlerinin bir bölümünü halka satması koşulunu koyması ve çeşitli sermaye piyasası işlemleriyle (kesin alış, satış garantisi vb. gibi) satışa yardımcı olmaları biçiminde bir uygulama

- ◆ Sadece daha iyi bir dünya kurmak arzusu, bunu gerçekleştirmeye yetmez. Bu işi yapmasını bilen kişilere sahip olmalıyız.

üzerinde de durulabilir. Ayrıca, bankalarımızın, bugüne kadar olduğu gibi, yeni kuruluşlara, ilerde tümünü ya da bir bölümünü elden çıkarma kaydıyla ortak olmaları çekici hale getirilebilir. Böyle bir organizasyonun liberal bir ortamda, özellikle çok şubeli büyük ticaret bankalarını özendirerek biçimde yaratılabileceğini, ileri sürdüğümüz uygulamanın "banka kaynaklarının vadesi"nden ve "bankaların solvabilitesi"nden çok "faiz ve kârlılık"la ilgili çözümler üzerinde durmayı gerektireceğini düşünmekteyiz.

Önceki dönemde sanayicilere verdikleri kredilerin toplam krediler içindeki oranının yüksekliğini ve endüstri sektöründeki iştiraklerinin isimlerini yayımlayarak

övünen bankalarımızın, bugün sadece kullandırdıkları kredi kartlarının sayısının çokluğuyla prestij kazanmağa çalışmaları ve giderek konut sektörünü desteklemeyi çıkar yol olarak görmeleri üzücü olsa gerek. Sanırım bankalarımızın yurt kalkınmasında üzerlerine düşen görevi ne ölçüde yaptıkları, işlevlerinin ne olması gerektiği, görevlerini tam olarak yapamıyorlarsa liberal bir düzende ve kâr esasına göre çalışan bu kuruluşların ülkemize daha yararlı olabilmeleri için ne gibi özendirici önlemler alınabileceği konusunun tartışmaya açılması zamanı gelmiştir.

Kanaatimizce bu konuda en büyük görev, özellikle çok şubeli ticaret bankalarımıza ve sektörde bu ortamı yaratacak kamu yetkililerine düşmektedir.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru:

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1991 sayısından başlayarak şöyledir:

Arka kapak	: 1.500.000 TL
Ön kapak içi	: 900.000 TL
Arka kapak içi	: 750.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 600.000 TL
Tam sayfa	: 550.000 TL
Yarım sayfa	: 300.000 TL
Çeyrek sayfa	: 150.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru:

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Ocak 1991 sayısından itibaren 12 sayı için: (KDV dahil):

Yıllık Abone	: 60.000 TL
Öğrenci Abonesi	: 30.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresinize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıdaki belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir. Lütfen sonucu tarafımıza bildiriniz.

Akbank Türbe Şubesi: 443
İş Bankası Türbe Şubesi: 15410
Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi: 2269-9
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi: 768

SELNİKEL

ISITMA VE KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

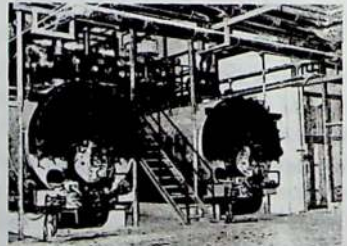
KALİTEDE **35** YILLIK
TECRÜBE

İMALAT PROGRAMIMIZ

1. YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLARI
2. ENDÜSTRİYEL TIP SIVI YAKIT ROTATİF, SIVI YAKITGAZ KOMBİNE VE GAZ BRÜLÖRLERİ İLE EV TİPİ GAZ BRÜLÖRLERİ
3. KAT KALORİFERİ KAZANLARI
4. ALEV VE DUMAN BORULU ÜÇ ÇEKİŞLİ YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR, KIZGIN SU VE SICAK SU KAZANLARI 0,5-20 atö basınç ve 0,2-22,5 ton/h kapasitelerde, alev duman borulu 3 çekişli sistemde
5. SU BORULU YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI 5-100 atö basınç ve 5-100 ton/h kapasitelerde, su borulu sistemde
6. İSİ SANTRALİ YARDIMCI TEÇHİZATI Kondens deposu, Ekonomizör, Sikiyon, Degazör, FPI istasyonu v.b.
7. EŞANJÖR VE BUHAR JENERATÖRLERİ 7,1 milyon Kcal/h ısıtma kapasitelerine kadar
8. BOYLER, HİDROFOR VE SU DEPOLARI
9. AKARYAKIT TANKLARI
10. SU YUMUŞATMA CİHAZLARI VE KUM FİLTRELERİ
11. ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İŞLERİ
12. SU ARITMA TESİSLERİ
13. OTOMOBİL ISITMA RADYATÖRLERİ
14. ENDÜSTRİ VANTİLATÖR VE ASPIRATÖRLERİ 3000 mm SS toplam basınç ve 500.000 m³/h kapasitelerine kadar, akaryakıt ve radyal tiplerde
15. ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI 200.000 m³/h hava, 3.600.000 Kcal/h ısıtma ve 1.200.000 Kcal/h soğutma kapasitelerine kadar, hijyenik veya normal tiplerde
16. SOĞUTMA KULELERİ
17. İNDÜKSİYON CİHAZLARI
18. SALON, DUVAR VE TAVAN TİPİ CİHAZLAR
19. BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
20. BOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
21. KOMPLE FABRİKA MONTAJI

Atkılıklı Isıtma Havalandırma Klİma ve SİHİ tesisatları

Duman borulu yüksek basınç kızgın su kazanı

ANKARA : Tunus Cad. 5

İSTANBUL : İnönü Cad. 69/12

İZMİR : M. Kemal Bulv. 291/A

Bakanlıklar Tel: (4) 117 60 30 - 31

Taksim Tel: (1) 149 03 62

Küçükyalı Tel: (51) 46 07 54

Fax: (4) 117 60 32

Fax: (1) 143 71 41

Fax: (51) 19 34 45

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NİLSEN ALTINTAŞ

Devalüasyon Ne Zaman İtaatsizliği Doğurur? (*)

SON 10 yılda pekçok gelişmekte olan ülke Dünya Bankası ve IMF'nin talimatıyla paralarını devalüe ettiler. Bu hataydı. 1980'den 1987'ye kadar IMF ve Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelere "ayarlama kredileri" adı altında 43 milyar \$'ı bağış olarak dağıttı. Böyle bir cömertlik karşılıksız değildi. Bu bağıştan yararlananlar istisnasız paralarını devalüe etmeye, bütçe açıklarını kısımaya, gümrük duvarlarını düşürmeye, devlet sübvansiyonlarını kesmeye ve kamu sektörü tarifelerini arttırmaya söz vermek zorundaydılar.

Bütün bu verilen sözler arasında tutulması en kolay görüneni devalüasyondur. 1980-88 yılları arasında Dünya Bankası tarafından kontrol edilen seksen gelişmekte olan ülkenin ortalama gerçek kurları (ticaret ağırlıklı ve enflasyona göre ayarlanmış) % 40 oranında düşmüştür.

Çoğu durumlarda büyük devalüasyonlar kaçınılmazdı. Kalkınmakta olan ülkeler değerinin üzerine çıkmış kur üzerinden döviz rezervlerini bitirmişlerdi. Bununla beraber IMF ve Dünya Bankası genellikle ülkenin gereksiniminden daha yüksek devalüasyonlar önermişlerdir.

Dünya Bankası ekonomistleri agresif devalüasyonun (yani ihracat gelirlerinin ve ticareti yapılmayan mallara oranla ithal malların fiyatlarının hızlı artışı); (a) Tüketicilerin dış mallardan ziyade içerde üretilen malları tercih etmeleri sağlanarak, (b) Sanayii ticareti yapılmayan mallardan ticareti yapılabilen malların üretimine yönlendirerek; üretimi arttırıp ticaret dengesini iyileştireceğini ümit ederler. Bu yolla ülkeler büyük ticaret farklılıklarına sahip olacak, resesyona girmeden dış kreditorlere ödeme yapabileceklerdir.

(*) The Economist, 24 Kasım 1990.

Devalüasyon politikası iki yönden saldırıya uğramıştır. Birincisi, agresif devalüasyonların enflasyonier olduklarını savunan sağcı politikacılar ve ekonomistler tarafından. Bu kişilere göre, bir ülke devalüasyon yaptıktan sonra ticareti yapılmayan malların fiyatı artmaktadır ve yüksek ithalat fiyatları ücretleri arttırmaktadır. Bu etki devalüasyonun etkisini azaltmakta belki de yok etmektedir.

Uzun vadeli itiraz, bir ikincisidir; genellikle sol eğilimli politikacıardan gelir. Bu gruba göre, devalüasyonun başarılı olması durumunda bile gerçek değer kaybı istenilen etkiyi göstermeyebilir. Bu argümana göre, gelişmekte olan ülkelerde genellikle ihracat için çok az bir talep vardır. İç ticaret, dış ithalatlarla rekabet edecek düzeyde değildir. İhracat ve ithalat fiyatlarındaki artış, iç ticaretin içerden dışarıya kaymasına sebep olmayacaktır. Tüketiciler de ithal maddeler yerine yerli malların alınmasına geçmeyecektir. Bu durumda yapılacak bir devalüasyon ticaret dengesini iyileştirmeyecek ve çıktıları da arttırmayacaktır. Hatta uzun vadede yatırımları, buna bağlı olarak da üretimi azaltabilecektir. Böyle bir devalüasyon; (a) İthal malların fiyatlarının artmasına, (b) Gerçek gelirlerin azalması ve buna bağlı olarak da yerli yatırım şansının azalmasına sebep olur.

Yeni bir makalede (**) 1965'den itibaren 83 gelişmekte olan ülkenin performanslarına bakılarak ikinci argümanın bazı ifadeleri test edilmiştir. Özellikle Dünya Bankası'nda yıldızı gittikçe parlayan yazarlardan J. de Melo'nun, Afrika ve Latin Amerika'daki ülkelere acilen yapılan Dünya Bankası'nın yapısal ayarlama kredilerinin çoğunu görmüş olması, makaleyi daha da ilginçleştirmektedir. Makalenin sonuçları kendi işverenlerini pek rahatlatmamıştır. J. de Melo ve arkadaşı Johns Hopkins Üniversitesi'nden R. Faini, gelişmekte olan ülkeleri Tablo'da görüldüğü gibi 3 gruba ayırmaktadır. Birinci grup "Üretim Yapan İhracatçılar" ki, bunların ihracatı toplam üretimin % 30'undan fazlasına karşı gelmekte veya bunların üretim çıktıları GSYİH'nın % 13'ünden fazlasını karşılamaktadır. (G. Kore, Brezilya, Hindistan, Arjantin gibi.) İkinci grup "Yakıt İhraç Edenler" olup, enerji ihracatı toplam ihracatın % 50'sinden fazlasını kapsamaktadır. (Meksika ve Nijerya gibi.) Üçüncü grup ana ihracatçılardır. (Hemen hemen Afrika ülkelerinin tümü bu gruba girer.) Tablo'nun gösterdiği gibi üç grup da 1980'den sonra yaklaşık % 40'lık gerçek devalüasyon yapmışlardır.

Yazarlar, 1965'den 1985'e kadar gerçek kurdaki azaltmaların hem ana ihracatçıların hem de üretici ihracatçıların ticaret dengelerini arttırdığını, ancak yakıt ihracatçılarıninkini arttırmadığını ortaya çıkarmışlardır. Sonuç olarak devalüasyon yakıt ihracatçıları grubuna yaramamıştır. (Yazarlar analizlerinde devalüasyonun iç talebe olan etkisini ayarlamışlar böylelikle ticaret dengesinde ticaret yapılabilen malların değişen fiyatlarının ticareti yapılamayan mallara oranına konsantre olmuşlardır.) Bununla beraber, 1981'den beri devalüasyonların ana üreticilerin ticaret dengelerini arttırdığına dair bir işaret yoktur. 1965'den sonraki uzun süreye rağmen,

(**) Jaime de Melo ve Riccardo Faini; "Adjustment, investment and the real exchange rate in developing countries", Economic Policy, October 1990.

ana ihracatçı ülkelerin yani çoğunlukla fakir Afrika ülkelerinin ticaret dengelerinin, ticareti yapılabilen malların yapılmayanlara olan fiyat değişikliklerine rağmen talepteki azalmadan etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Bu, moral bozucu, ürkütücü bir sonuçtur. Yerli sanayii olan çoğu fakir Afrika ülkelerinde ithalat veya ihracat mallarının fiyatlarındaki büyük değişiklikler bile, yerli endüstriyel yapıya büyük bir etki yapmayacaktır.

Yine moral bozucu olarak J. de Melo ve R. Faini gerçek azalmaların her üç grupta da üretimde azalmalara neden olduğu sonucuna varmışlardır. Belki de bu durum devalüasyonların yatırım maliyetlerini artırması, bundan dolayı da yatırımdan vazgeçilmesinden doğmaktadır. Bununla beraber incelenen 83 ülkede bunun açık bir delili görülmemiştir. Buna karşın yazarlar, yatırımın, yatırım maliyetinden ziyade ekonomik çevre ve dış borçlardan etkilendiği sonucuna varmışlardır.

Ancak, yazarlar nominal kur politikası ve ekonomik stabilite arasındaki ilişkiyi dikkate almamaktadır. Geçmiş 10 yılda sürekli devalüasyon yapan Meksika gibi ülkeler yaşanan enflasyon ve buna paralel olarak yapılan her devalüasyondan sonra uluslararası rekabette bir azalma gözlemişlerdir. Bununla beraber on-off devalüasyonlar bazen gerekli olabilir. Enflasyon sonucu artan fiyatlar düşünülenden daha büyük makro ekonomik belirsizlikler ve yatırımlarda düşüşe sebep olabilir. Ancak, devalüasyonun faydası her zaman devalüasyonistlerin düşündüğü kadar etkili olmayabilir.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

		İmalatçı İhracatçılar	Yakıt İhracatçıları	Ana İhracatçılar
Yıllık				
GSYİH	1978-81	4.8	6.6	2.8
Büyüme	1982-86	2.4	2.0	1.4
Oranı (%)	1986-88	4.9	0.9	2.4
GSYİH'nin	1978-81	26	28	21
Yüzdesi Olarak	1982-86	23	25	18
Yatırımlar (%)	1986-88	22	19	17
Gerçek Kur	1978-81	103	100	103
Değişimi	1982-86	112	95	113
(1980 = 100)	1986-88	139	135	139

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (KASIM 1990)

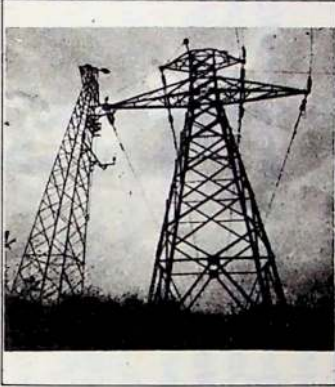
Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Toptan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carl İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	1.1	5.6	3.6	5.7	-102.6	-97.8	7.83	10.00	7.96
Avustralya	1.0	4.4	6.3	7.6	-1.7	-15.2	12.35	16.00	12.35
B. Almanya	3.4	2.0	5.7	6.9	70.8	49.3	8.75	10.50	7.96
Belçika	4.0	-1.5	5.3	8.2	-0.5	2.8	8.95	12.75	8.85
Fransa	1.8	-2.2	5.2	8.9	-8.4	-6.0	9.75	10.15	9.88
Hollanda	1.6	-0.4	3.4	5.0	3.5	8.5	8.80	10.50	8.80
İngiltere	0.5	5.8	10.3	6.0	-32.3	-29.7	13.56	15.00	13.56
İspanya	3.5	2.0	9.0	15.7	-29.8	-14.9	14.99	16.25	7.25
İsveç	0.1	4.9	8.9	1.8	2.0	-5.0	15.55	15.00	15.10
İsviçre	2.8	1.1	4.0	0.6	-6.7	7.9	8.63	10.25	8.13
İtalya	1.9	9.4	7.4	9.9	-10.2	-13.6	13.13	13.00	b.d.
Japonya	7.5	1.5	4.8	2.2	55.9	41.1	7.57	8.00	4.08
Kanada	1.4	-0.6	4.9	8.8	7.7	-15.6	12.23	13.75	12.20

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

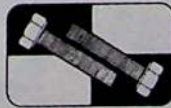
(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

TÜRKİYE'DE SANAYİ, ZİRAAT VE ENERJİ SEKTÖRLERİNDE DAİMA BU MARKAYA RASTLARSINIZ.

TEMEL CIVATA Türkiye'nin en büyük civata fabrikasıdır. Bu büyüklüğün sağladığı avantaj ile Otomotiv Sanayii, Genel İmalat Sanayii, Ziraat makineleri ve yüksek voltaj Enerji Nakil Hatlarının planlarında daima TEMEL marka civatalara rastlarsınız. Bu husus, TEMEL CIVATA'nın TSEK belgesine haiz olmasının ötesinde müşteriyi tatmin eder, servisi ve zamanında teslim anlayışının neticesidir.

TEMEL CIVATA bu özellikleri ile Türkiye'nin yegâne civata/somun ihraç eden kuruluşu olmak özelliğini de taşımaktadır. Yerli müşterilere sunduğumuz kalite, zamanında teslim ve hizmet anlayışı Avrupalı müşterilerimizi de tatmin ettiğinden TEMEL CIVATA yurt dışından devamlı surette artan taleplerle karşılaşmaktadır.

TEMEL CIVATA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

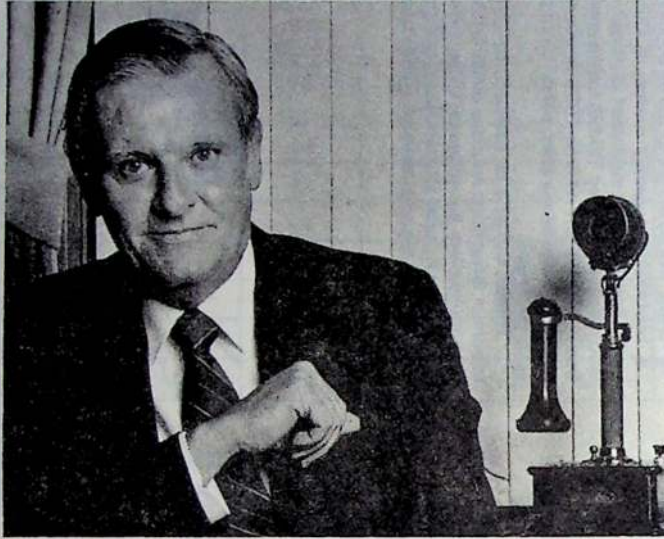
MERKEZ: Üsküdar Cad. STFA Kızıyolu Kanunları B-3 Blok Giriş Kat 81090 Erenköy-İSTANBUL
Tel: (1) 362 94 18 - 362 94 10 - 380 25 84 Telex: 29603 tpar - 29466 cıva tr.

FABRİKA: Ceyhan Yolu Üzeri Km. 30 ADANA Tel: (71) 19 27 73 - 12 00 23 / (7325) 1083-1084 Fax: (7325) 1085

ANKARA BÜRO: Karanfil Sok. No. 5 Birlik İş Merkezi Kat. 5 Daire 63 Kızılay-ANKARA

Tel: (4) 117 10 80 - 117 00 75 Fax: (4) 117 00 75

Kurum Temizliđi!

Kurum temizliđi, gösterilmeden görülen bir kurum kimliđidir.

Ancak temiz olanın, temiz göründüğünü herkes bilir... görür... hisseder... konuşur... ve not verir!

Sağlıklı, temiz bir çalışma ortamı, herkesin hakkı; verimliliğin ve çağdaş olmanın gereğidir.

Yumuřak, emici, dayanıklı, hesaplı özellikleri ve kalitesiyle İpek Kağıt ürünleri, çalışma hayatımızın vazgeçilmez, günlük, temel ihtiyaçları arasında yer alır.

Kurumsal temizliğe yönelik hizmetler boyutunda İpek Kağıt, Mendil, Kutu Mendil, Peçete, Havlu ve Tuvalet Kağıtlarında; Selpak, Solo, Silen markaları ile sağlıklı, hesaplı ve pratik çözümler sunuyor.

İpek Kağıt'ın kurumsal temizliğin "Kuruluřa Özel" boyutunda sunduğu Peçete, Mendil ve Kutu Mendiller ise, kurumsal kimliğinizin simge ve mesajlarını özenle taşıır.

Bu çağdaş çözümlerden, zaman yitirmeden yararlanmak için *Giriřim Pazarlama A.ř.'den, Cüneyt Çingitař'ı (1-174 27 00) arayın... İpek Kağıt ürünleri Size hesaplı ulaştırılsın!*

İPEKKAĐIT

Görüşler

Dr. HAVVA TUNÇ

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu

GİRİŞ

AVRUPA Topluluğu kurulduğu zaman Topluluğa üye ülkelerin tarımsal pozisyonları farklıydı. Diğer bir deyişle, top-rakta çalışanların toplam nüfusa oranı, tarımın GSMH'ya katkısı, tarımsal ürünlerin dış ticaretteki payı, tarımda uygulanan üretim yöntemleri ve teknoloji kullanımı, emeğin verimliliği ve gelir düzeyi, üye ülkeler arasında farklılık gösteriyordu. Toplulukta tarım sektöründeki bu farklılıkları azaltmak hatta ortadan kaldırmak amacıyla Ortak Tarım Politikası oluşturuldu (1). Topluluk tarım sektöründe uygulanan Ortak Tarım Politikası'ndan doğan harcamaları finanse etmek amacıyla Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (European Agriculture Guidance and Guarantee Fund = EAGGF) kuruldu.

Bu çalışmada, Ortak Tarım Politikası'nı finanse etmek için kurulan Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu incelenerek, bu Fon'un Topluluk bütçesi üzerindeki etkisi ve genel olarak da Topluluğa üye ülkelerin EAGGF'den dolayı elde ettikleri kazanç ve kayıplar analiz edilmiştir.

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu

Topluluk tarım sektöründe uygulanan Ortak Tarım Politikası'ndan doğan harcamaları finanse etmek amacıyla Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu, Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi tarafından 1 Ocak 1962'de Brüksel'de kurulmuştur. EAGGF tek başına ayrı bir fon olmayıp, Topluluk bütçesinin bir bölümüdür.

(1) Ortak Tarım Politikası'nın genel yapısı ve işleyişi bu çalışmada incelenmedi. Ayrıntılı bilgi için bkz.: H. Tunç; "Avrupa Topluluğu'nun Ortak Tarım Politikası'nın Yönleri", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mayıs 1989. H. Tunç; "1990 Yılına Girerken Avrupa Topluluğu'nun Ortak Tarım Politikası'nın Amaçlarının Gözden Geçirilmesi", İKV Dergisi, Ocak 1990. K. J. Thomson, et al.; "Cost, Benefits and the Future of the Common Agricultural Policy", Journal of Common Market Studies, September 1988, s. 1-20. Rosemary Fennel; "The CAP of the European Community", London, 1979. R. Fennel; "Reform of the CAP: Shadow or Substance", Journal of Common Market Studies, V: XXVI, 1987, s. 61-77.

Fon'un sorumluluğunda değişken harcamaların bulunması nedeniyle 5 Şubat 1964 tarihinde 17/64/E-EC no.lu kanun maddesiyle söz konusu Fon, "Garanti Bölümü" ve "Yönlendirme Bölümü" olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Yukarıda da değinildiği gibi EAGGF, özel kaynakları olmayan ve mali özerkliği bulunmayan bir fondur. Fon'u kuran 729/70 no.lu Konsey Yönetmeliği'nin birinci maddesinde "EAGGF Topluluk bütçesinin bir parçasıdır." ifadesi yer almaktadır. Fon, özel durumlarda özel hükümlerle yönetilmesine karşın, genel bütçe kurallarıyla da uyumludur.

EAGGF, ürünün cinsine bakmaksızın ortak prensiplere göre veya üye devletlerin durumlarına göre çalışmaktadır.

Fon'un kuruluş amacı, tarım arz ve talebini denkleştirmek, fiyat politikasını düzenlemek ve ürün fazlalıklarını satın almak için gerekli harcamaları ve ödemeleri yapmaktır. Üye ülkeler önce ödemede bulunurlar, sonra yaptıkları ödemelerin iadesi için EAGGF'ye başvururlar. Harcamalar, Konsey tarafından alınan kararlar ayrıca Fon tarafından üstlenilmektedir.

Garanti Bölümü

Garanti Bölümü, Ortak Tarım Politikası'nın temel politikalarından biri olan "pazar ve fiyat politikası"ndan doğan harcamaları finanse eder. Komisyon'un 729/70 no.lu düzenlemesinin ikinci ve üçüncü maddelerine göre, üye olmayan ülkelere yapılan ihracat üzerinden verilen iadeleri kapsar. Başka bir deyişle, Topluluk pazarı ile dünya pazarları arasındaki fiyat farklılıkları nedeniyle, Topluluk tarım ürünlerini dünya pazarlarına pazarlayanlara verilen iadeleri ve tarımsal ürün pazarlarında fiyat istikrarını koruyabilmek için yapılan müdahale önlemleriyle ilgili harcamaları finanse eder.

Ayrıca, tarımsal üretim ile ilgili harcamaları da finanse eder ve Ortak Pazar organizasyonuna konu olan ürünler için gerekli olan finansmanı sağlar. Finansman, süt ve süt ürünleri (süt ve asimile olan ürünler, tereyağı, kaymağı alınmış süt tozu, peynir, konsantre süt, peynir özü); hububat (normal buğday, makarnalık buğday, darı, çavdar, arpa, yulaf, pirinç); şarap; koyun, domuz eti ve meyveler (domates konsantresi, meyve suları, konserve ananas); şeker; zetinyası; yağ ve protein ihtiva eden tohumlar (ayçiçeği, soya); pamuk tohumu; şerbetçiotu; keten ve kelevir tohumları; ipekböceği ve balık gibi ürünlerle ilgili her türlü harcamayı finanse eder. Sadece, tarım kökenli alkol ve patates finansman kapsamına alınmamıştır. (Tablo 1).

Garanti Bölümü tarafından finanse edilen harcamaların kapsamına şu tür faaliyetler girmektedir (2): (i) Topluluk finansal işlemlerinin genişlemesi. (ii) Üye olmayan ülkelere yapılan ihracat üzerinden Topluluk ihracatçısına verilen iadeler. (iii) Müdahaleler. (iv) Parasal telafi edici miktarlar.

● Topluluk Finansman İşlemlerinin Genişlemesi:

EAGGF'nin Garanti Bölümü'nün harcamaları gün geçtikçe artmaktadır. Harcamalarda artışların olması şu üç faktöre dayandırılabilir: (1) Pazar organizasyonu nedeniyle yapılan işlemler, (2) Topluluğa yeni üyelerin katılması, (3) Parasal telafi edici miktarların uygulanması.

● Üye Olmayan Ünelere Yapılan İhracat Üzerinden Topluluk İhracatçısına Verilen İadeler:

Topluluk ihracatçılarına ödenen ihracat iadeleri Garanti Bölümü'nce finanse edilmektedir. Amaç, dünya pazar fiyatlarıyla Topluluk pazar fiyatları arasındaki fiyat

(2) Commission of the European Communities; "European Agricultural Guidance and Guarantee Fund", Brussels, 1977.

TABLO 1

**Tarımsal Ürünlere Yapılan Harcamaların EAGGF ve Toplam Tarımsal Üretim İçindeki Payı
(1983, 1984 ve 1985 Yılları Ortalaması % Olarak)**

Ürünler	Garanti Bölümü Harcamalarının EAGGF İçindeki Payı	Toplam Tarımsal Üretim İçindeki Payı
Hububat ve Pirinç	12.2	13.7
Süt Ürünleri	29.3	19.0
Şeker	8.8	2.3
Sığır ve Dana Eti	13.0	14.3
Domuz Eti	0.9	11.5
Zeytinyağı	4.6	1.0
Şarap	5.2	4.9
Sebze ve Meyveler	7.2	12.7

Kaynak: Commission of the European Communities; "The Common Agricultural Policy and Its Reform", Luxembourg, 1986.

farkını elimine etmek ve Topluluk'ta üretilen tarımsal ürünlerin dünya pazarlarından ve dünya ticaretinden pay alabilmelerini sağlamaktır. İade oranları, ürünün gi-deceği yer ve kullanıma göre farklı olabilmektedir. Başlangıçta bu iadeler üye devletler tarafından ödenmekteydi. 1 Haziran 1967'den beri iadeler Garanti Bölümü tarafından ödenmektedir.

● İç Pazara Müdahale:

Ortak Tarım Politikası organizasyonu altında, üye devletler pazara müdahale etmektedirler. Tüketicilere ürün arzının devamlılığını garanti etmek ve çiftçilerin kendi üretiminden yeterli bir gelir elde edebileceği minimum fiyatı garanti etmek için pazara müdahaleler yapılmaktadır. Bu müdahalelerle ilgili tedbirler iki kategoriye ayrılabilir:

a) Birinci kategori olarak bilinen müdahalelerde harcama miktarı sabittir. Bu

kategoriye giren hükümler; tereyağının özel depolanması için yapılan yardımlar; taze sebze ve meyvenin, balık ürünlerinin pazardan geri alınması için yapılan işlemler; tütün primleri; Topluluk ürünlerinin kullanımını teşvik etmek amacıyla verilen üretim iadeleri; zeytinyağı, yağlı tohumlar, makarnalık buğday ve şerbetçiotu üretenler için verilen yardımlar; şarabın damıtılması için yapılan ödemelerdir

b) İkinci kategori olarak bilinen müdahaleler; satın alma, depolama, işlem yapma ve pazarlama faaliyetlerini kapsar.

Müdahale işlemleri bir dizi harcamayı gerektirir ve bu harcamalar yukarıda da belirtildiği gibi Garanti Bölümü tarafından finanse edilir. Başka bir deyişle, müdahale amacıyla yapılan satın almalarda ürünlerin müdahale fiyatı ile satış fiyatı arasındaki fark ve depolama işlemlerinden doğan harcamalar EAGGF'nin Garanti Bölümü'nce finanse edilir.

● Parasal Telif Edici Miktarlar:

Topluluk içi ticarete üye ülkeler arasındaki fiyat farklılıkları, parasal telif edici miktarlar adı altında yapılan ödemelerle elimine edilir. Başka bir deyişle, ulusal para birimleriyle ifade edilen tarımsal fiyatlardaki artış veya azalışın ve parite değişmelerinin tarım ürünleri fiyatları üzerinde yaratacağı bozulmayı elimine etmek için uygulanan parasal telif edici miktarlardan doğan harcamalar, bu bölüm tarafından finanse edilir.

Yönlendirme Bölümü

Yönlendirme Bölümü, Ortak Tarım Politikası'nın yapısal politikalarıyla ilgili planlarını finanse eder. Bundan başka, üretimin yönü, pazarlama ve pazar yapısı ile ilgili planlar yapar ve yol gösterir. Yönlendirme bölümünün işlevi dört grupta özetlenebilir: (i) Üretim koşullarını geliştirmek ve tarımsal yapıyı değiştirmek. (ii) Tarımsal üretimin yönünü belirlemek. (iii) Ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştırmak. (iv) Tarım pazarlarını geliştirmek.

● Üretim Koşullarını Geliştirmek ve Tarımsal Yapıyı Değiştirmek:

Tarım kesimine üretim tekniği yardımları yaparak üretim faktörlerinin daha verimli ve optimum kullanımını sağlar ve Ortak Tarım Politikası'nın gelişmesine katkıda bulunur.

● Tarımsal Üretimin Yönünü Belirlemek:

Halkın/tüketicilerin, satın alma gücünü artırarak tarım ürünleri talebinin dağılımını geliştirmeye çalışır; daha iyi ve kaliteli ürünlerin satılmasını ve gelir dağılımını düzenlemek amacıyla finansal yardımda bulunur.

● Ürünlerin Pazarlanmasını Kolaylaştırmak:

Tarım ürünlerinin pazarlanması, bu ürünlerin özelliklerinden dolayı önemlidir.

Çünkü, ürünlerin daha kolay el değiştirebilmesi için büyük silolar, depolar inşa etmek satış mağazaları açmak gibi yatırımların yapılması gerekmektedir. Yönlendirme Bölümü bu tür yatırımlara finansman sağlamaktadır.

● Tarım Pazarlarının Geliştirmek:

Tarımsal pazarlar gerek Topluluk içi gerekse Topluluk dışında olmak üzere iki biçimde genişletilebilir. Topluluk içi pazarların genişletilmesi, nüfusa ve gelire bağlıdır. Aynı zamanda bu ürünlere olan talebi canlandırarak bazı değişik yöntemler kullanılabilir. Buna karşılık Topluluk dışı pazarların genişletilmesi, dış talep esnekliğine ve ülkelerin kendi üreticilerini koruma politikasına bağlıdır.

Topluluğun yapısal politika tedbirleri için yapılan harcamalara katkısı toplam harcamanın % 25'idir. Bazı durumlarda Topluluğun katkısı daha fazla olabilmekte; toplam harcamanın % 50'si veya % 60'ına kadar yükselebilmektedir.

Yönlendirme Bölümü, Topluluğun ortak tarımsal yapı politikasının gelişimine paralel olarak üç yatırım politikası dönemi geçirmiştir: (i) Ulusal politikaların koordine edilmesi dönemi. (ii) Ortak yapı politikası konusunda anlaşmaya varılma dönemi (Mansholt Planı). (iii) Geniş kapsamlı bölgesel özelliklere ağırlık veren ve gelecekte ortaya çıkacak ihtiyaçlara göre gerekli değişiklikleri gerçekleştirebilecek esnek bir yapıya sahip, halen uygulanan politika dönemi.

Bu dönemlerin özelliklerine uygun olarak Yönlendirme Bölümü'nün hem görevleri hem de giderleri artmaktadır. Yönlendirme Bölümü tarafından finanse edilen başlıca projeler şunlardır:

● Tarımsal ürünlerin pazarlama ve işlemden geçirilmesi için yapılan yatırım projelerine verilen yardımlar.

● Çiftliklerin modernizasyonu için yapılan projelere verilen yardımlar.

● Engebeli arazide yapılan çiftçilik ile daha az gelişmiş bölgelerde yapılan çiftçilik için yardımlar.

● Azgelişmiş bölgelerde, özellikle Topluluğun güneyinde tarımsal altyapı, sulama ve ağaçlandırma faaliyetleri için yapılan yardımlar.

● Şarapçılık projeleri için yapılan yardımlar, özellikle bağların yeniden düzenlenmesi veya başka ürünlere çevrilmesi için yapılan yardımlar. Örneğin, İtalya'daki yaşlı üzüm bağları sökülüp yerine fındık ekilmektedir. 5-7 yıllık bir orta dönemde bu uygulamanın sonuçlanması beklenmektedir.

● Balıkçılığın yeniden yapılması, modernleşmesi ve geliştirilmesi ile ilgili olarak yapılan projelere verilen yardımlar.

● Özellikle azgelişmiş bölgelerin kalkınması için Topluluğun fonları altında entegre girişimler için yapılan yardımlar

● Zirai danışmanlık hizmetlerini geliştirmek için belli bölgelere yapılan özel yardımlar.

● Üretici gruplarına yapılan yardımlar.

● Özellikle turunçgillere ait belli çiftçilik faaliyetlerinin yeniden yapılması için yapılan yardımlar.

● Çiftliklerdeki özel ağaçlandırma projelerine yapılan yardımlar.

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu 1979 yılına kadar bireysel projelerin finansmanına yardım etmiştir. Toprağın birleştirilmesi, elektrik yatırımları, yolların yapılması, ürünlerin pazarlanması ve başka ürüne çevirme gibi bir dizi projeye finansal katkı sağlamıştır. Fon, 1964 ile 1979 yılları arasında yukarıda belirtilen projelere benzer ve/veya aynı, yaklaşık 7500 projenin finansmanına yardımcı olmuştur. Yapılan yatırımların toplam değeri, on milyar ECU dolayında olmuştur. Yönlendirme Bölümü'nün bu projelere fi-

nansal katkısı da iki milyar ECU'yu aşmıştır.

Yönlendirme Bölümü'nün harcamaları Fon harcamalarının küçük bir bölümünü oluşturduğu gibi, bu bölümün proje desteklenmesine yönelik harcamaları da toplam harcamaların küçük bir oranını oluşturmaktadır. 1985'de Yönlendirme Bölümü'nün toplam harcaması olan 800 milyon ECU'nun yaklaşık % 4'ü bu proje destekleme harcamalarında kullanılmıştır. Toplulukta ortak kanı, bu kadar az bir harcama ile yapısal sorunların çözülemeyeceği ve bu nedenle de yapısal politikaya kanalize edilecek olan fonların artırılmasının gerektiğidir.

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu Harcamalarının Analizi

1973/1974 döneminde yüksek dünya fiyatlarından dolayı ticaret üzerinden ödenen ihracat iadelerinden tasarruf edilmesi nedeniyle, bu dönemde Garanti Bölümü'nün harcamaları azalmıştır (3).

1970-1978 arasında harcamaların ortalama büyüme oranı yaklaşık % 27 olmuş ve 1978'den itibaren harcamaların büyüme oranında bir yavaşlama görülmüştür (4).

"Tablo 2" ve "Tablo 3"te EAGGF'nin son altı yıllık harcamaları ve bu harcamaların Topluluk bütçesi içindeki payı verilmektedir. "Tablo 2" ve "Tablo 3"ün incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, 1983 yılından 1988'e kadar geçen dönemde EAGGF harcamalarında % 71,3 oranında bir artış olmuştur.

(3) A. Buckwell, et al.; "The Cost of The Common Agricultural Policy", London, 1984, s. 22-24.

(4) Commission of the European Communities: (i) Preliminary Draft Budget 1981, V: 7/8, Section: III. (ii) Budget Appropriates, Official Journal of the European Communities.

TABLO 2

**Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu Harcamaları
(Milyon ECU)**

	1983	1984	1985	1986	1987	1988
EAGGF Garanti Bölümü	15.811.6	18.346.5	19.744.2	22.137.4	22.988.5	27.078.5
EAGGF Yönlendirme Bölümü	782.2	676.2	719.1	773.5	847.1	1.157.3
Toplam Gayrisafi Harcama	16.539.6	19.022.7	20.463.8	22.910.9	22.835.6	28.235.8
Normal Prelevmanlar	1.347.1	1.259.9	1.121.7	1.175.5	1.763.9	1.753.1
Şeker Prelevmanlar	948.0	1.176.4	1.057.4	1.111.5	1.438.6	1.247.8
Toplam Harcama	14.244.5	16.586.4	18.284.7	20.623.9	20.633.1	25.243.9

Kaynak: (1) Commission of the European Communities, European Agricultural Guidance and Guarantee Fund, Financial Instruments of the Common Agricultural Policy, Special Issue of Green Europe. (2) Commission of the European Communities, The Agricultural Situation In the Community 1987 Report, Brussels, 1988.

TABLO 3

**Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu Harcamalarının
Topluluk Bütçesindeki Payı (%)**

	1983	1984	1985	1986	1987	1988
EAGGF Toplam	66.7	69.9	72.8	65.1	65.9	66.0
Garanti Bölümü	63.7	67.4	70.3	62.9	63.6	63.0
Yönlendirme Bölümü	3.0	2.5	2.5	2.2	2.3	3.0

Kaynak: "Tablo 2" de verilmiştir.

1985'te EAGGF'nin toplam harcaması 20,5 milyar ECU'dur. Bu harcamanın 19,7 milyar ECU'su Garanti Bölümü, 719 milyon ECU'su ise Yönlendirme Bölümü tarafından yapılmıştır. 1988'de ise, EAGGF'nin toplam harcaması 28,8 milyar ECU'ya ulaşmıştır. Bunun 27 milyar ECU'luk kısmı Garanti Bölümü, 1,1 milyar ECU'luk kısmı da Yönlendirme Bölümü tarafından yapılmıştır.

EAGGF harcamalarının Topluluk bütçesi içindeki payı 1985'te % 72,8, 1988'de ise % 66,0 olmuştur. Kısacası Topluluk, bütçesinin yaklaşık 2/3'ünü tarım sektörünü finanse etmek için kullanmıştır. Başka bir deyişle, Topluluk kaynaklarının büyük bir kısmı tarım sektörünün finansmanına ayrılmaktadır.

Olayın diğer bir yönü ise şudur: Ortak Tarım Politikası'nın her Avrupa vatan-

daşına maliyeti yılda yaklaşık 5 ECU'dur. Bu miktar Toplulukta yaşayan 320 milyon tüketici için arzın güvenliğini garanti eden bir sigorta primi olarak değerlendirilmektedir.

EAGGF harcamaları Topluluğun GSMH'nin % 1'inin yarısını ve gıda ürünlerine yapılan tüketici harcamalarının % 3'ten daha azını oluşturmaktadır.

SONUÇ

Olumsuz konjonktürel gelişmeler, tarım ürünlerinin dünya piyasası fiyatlarında meydana gelen gerilemeler, tarım ürünlerinin üretim artışına karşılık talebin artması ve stokların artış göstermesi, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu harcamalarındaki artışların en önemli nedenleridir.

Topluluğun tarımda uyguladığı, sütlü fazlalıklarını önlemek üzere konulan "Ortak Sorumluluk Vergisi", şeker ve hububata uygulanan "Üretim Kotaları" gibi çeşitli önlemlere rağmen, EAGGF'nin harcamaları artmaktadır. Burada gerçek problem, mevcut fonların akıllıca kullanılamaması ve harcamalardaki artış eğiliminin kontrol altında tutulamamasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, Topluluk talebine göre çeşitli mallarda ortaya çıkan aşırı üretim artışı ve sonuçta oluşan üretim fazlalıklarının devamlılığı, tarımsal harcamaların daha da büyümesine neden olmaktadır. Fakat, önemli olan harcamalardaki artış değildir. Önemli olan, bu artışlara neden olan uygulamaların kısa sürede elimine edilmesi ve kalıcı çözümlerin bulunmasıdır. Bu da kısa vadeli önlemleri değil, kalıcı ve uzun vadeli önlemleri gerektirmektedir.

1989'da Topluluk bütçesinin % 66'sını oluşturan EAGGF harcamalarının 1992'de % 56'ya inmesi, Topluluk düzeyinde kararlaştırılmıştır. Genel politika, tarımsal desteklemenin devam etmesi, fa-

kat ürünlere kota koyarak ve belli bir kaliteye yönelerek desteklemenin sınırlandırılması, uygulama alanının daraltılması, verilen desteğin giderek üreticiye değil ürünü işleyene verilmesi yönündedir.

EAGGF harcamalarındaki artış genelde bütçeye bir yük yüklemektedir. Oysa bazı üye ülkeler harcamalardaki artıştan dolayı net fayda elde ederken, diğer üye ülkeler bunun maliyetini üstlenmektedirler. Ayrıca üye ülkelerin EAGGF harcamalarından faydalanma derecesi farklıdır. Şöyle ki, EAGGF'nin esas yükü İngiltere ve F. Almanya tarafından üstlenilmekte, buna karşılık başta İtalya olmak üzere diğer üye ülkeler bu durumdan net fayda elde etmektedirler. Bu nedenle, son yıllarda Ortak Tarım Politikası adı altında yapılan harcamalardaki artış, Toplulukta büyük tartışmalara neden olmaktadır. Toplulukta varılan genel yargı, Ortak Tarım Politikası'nın, dolayısıyla EAGGF'nin kaldırılması ya da sistemin aşama aşama sona erdirilmesi yönündedir.

Kanımcı, Ortak Tarım Politikası'nın kaldırılması uzak bir olasılıktır. Çünkü Topluluk, Ortak Tarım Politikası'na ekonomik açıdan değil sosyal açıdan bakmaktadır. Dolayısıyla bu politikanın kaldırılmasıyla ortaya çıkabilecek sıkıntılar göze alınmaktadır. Aslında harcamalardaki artışları önlemek amacıyla uygulanan önlemlere bakıldığında, bu önlemlerin kısa vadeli acil tedbirler olduğu görülmektedir.

◆ İnsan kendi yanlışlarından çok şey öğrenebilir.

Froude

◆ Okumak gıdadır. Okuyan insan bilen insandır.

Victor Hugo

**Ortadođu-Avrupa
Piyasalarına İhracatta
Büyük Firma**

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
 - Naylon-66 İplik
 - Polyester,İplik
 - Polyester Tekstüre İplik
 - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
 - Naylon-6 Elyaf
 - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1 990 yılının sonuna yaklaştık. Ekonominin bu yıla ait kesin rakamları ancak 1991'in başlarında belli olacaktır. Aralık ayına girerken DİE'nin rakamları, 12 aylık sürede fiyat artışlarının, tüketici fiyatları göz önünde tutulduğunda % 61.3'e ulaştığını açıklamaktadır. Bu rakam 1989 yılında % 64.5 idi. 1990 Kasım ayı fiyat artışı ise % 5 olmuştur. Toptan eşya fiyatları artışı 12 aylık olarak % 50.2, 1989'da % 66.8 ve Kasım ayında % 3.8'dir.

KİT zamlarının ertelenmesi kararının uygulanmaya konmasına rağmen, enflasyonun devamının, bütçe açıklarından ve Körfez krizinden ileri geldiği görüşü, basında ve iş âleminde belirginleşmiştir.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın bütçe uygulama sonuçlarına göre, 1990 yılının 10 aylık bütçe açığı 7,5 trilyon liradır. Bu rakam geçen yıl 3,6 trilyon TL idi.

1990 Kasım ayında piyasalardaki nakit sıkıntısı devam etmiştir. Hazine'nin Kasım sonundaki tahvil-bono geri ödemesi, bu sıkışıklığın açılmasını önlemiştir.

Bütçe açıklarına yol açan petrol giderlerinin hafifleyeceği, bunun Suudi Arabistan'ın Türkiye'ye vermeyi kabul ettiği 1,1 milyar dolar tutarındaki petrol hibesi ile gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

İşçi-işveren arasındaki gerginlik 1990 Kasım ayında da devam etmiştir. Grevler ve grev tehditleri, yılın son ayının başlarında Zonguldak maden kömürü işçilerinin grevi ile hız kazanmıştır. Metal-İş ile MESS arasındaki toplu sözleşme görüşmelerinin olumsuz bir şekilde dönüşmesi, bu iş kolunda da grev ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

1990'ın sonuna geldiğimiz bu dönemde, yeni yılın grevler, enflasyon ve artan bütçe açıklarıyla pek olumlu görünmediğini belirtelim. Bununla beraber, yeni yılın bütün okurlarımız için sağlıklı ve başarılı geçmesini diliyorum.

1990 Kasım ayının ekonomik faaliyetlerine ilişkin başlıca olaylar ve kararlar şöyle özetlenebilir:

Dış Ticaretle İlgili Olaylar

1990 Kasım ayında açıklanan 1990 Eylül ayı rakamlarına göre 9 aylık dış ticaret açığı 6,4 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatımız 9 ayda 8,581 milyar doları, ithalatımız ise 15,052 milyar doları bulmuştur. İhracat ve ithalat rakamlarının 12 aylık projeksiyonuna göre, 1990 sonunda dış ticaret açığımızın 8,6 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

İthalat ile İlgili Yeni Düzenlemeler:

- 3 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir kanunla ithalde alınacak damga resmi % 10 olarak tespit edilmiştir. Bakanlar Kurulu, bu oranı bir kat arttırmaya ya da sifıra kadar indirmeye yetkili kılınmıştır. Damga resmi oranı, gümrük giriş beyannamelerinde yer alan malın gümrük vergisine esas olan değeri üzerinden alınacaktır. Servet transferi yolu ile yapılacak ithalatta ise, damga resmi oranı % 100 olarak uygulanacaktır.

- İthalatta haksız rekabetin önlenmesine ilişkin 4 tebliğ 29 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu tebliğlerle; Romanya, Güney Kore ve Tayvan menşeli sentetik lifler; Romanya menşeli karde edilmiş, taranmış veya iplik imali için başka şekilde işlem görmüş sentetik lifler; Romanya, Macaristan ve Çin Halk Cumhuriyeti menşeli elektrotlar; Finlandiya ve Yugoslavya menşeli baskı ve yazı kâğıtları; dampingli fiyatlarla ithal edildikleri için, % 100'e varan vergi oranlarına tabi tutulmuşlardır.

- 5 Kasım 1990'dan itibaren 66 maddenin ithalatında alınan fonlar ve gümrük vergisi oranları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre otomobil ithalatında 2000 cc'ye kadar olan otolarda gümrük vergisi % 10'a, 2000 cc'yi geçenlerde ise % 20'ye çıkarılmıştır. Saçlarda gümrük vergisi 15 dolar/ton'a, demir ve alaşımsız çelikten mamul çubuk ve profillerde 75 dolar/ton'a çıkarılmıştır.

İhracat ile İlgili Yeni Düzenlemeler:

- 14 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile "İhracat Rejimi" ve "İhracat Yönetmeliği", 1 Aralık 1990'dan itibaren yürürlüğe girmiştir. İhracat yönetmeliğinde; genel esaslar, ihracat şekilleri ve esasları, müşterek ve müteferrik hükümler yer almaktadır.

Aynı Resmi Gazete'de, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın şu tebliğleri verilmektedir: "İhracat Belgesine İlişkin Tebliğ", "Bedelsiz İhracata İlişkin Tebliğ", "Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine İlişkin Tebliğ", "Uluslararası Gözetme Şirketlerine İlişkin Tebliğ".

- İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı 11 Kasım 1990 tarihli

Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Karar; teşviklerden yararlanacak ihracatçıların müracaat şeklini, teşvikleri (vergi, resim ve harç istisnası, gümrük muafiyetli ithalat için döviz kullanımı, konut fonu muafiyeti, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup), ihracat taahhüdünün kapatılmasında yetkili mercileri açıklamaktadır.

- 13 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de ise yukarıdaki Teşvik Kararı ile ilgili Teşvik Tebliği yayınlanmıştır. Tebliğ ile teşvik tedbirlerinin uygulama usul ve esasları belirlenmektedir. Tebliğ; serbest bölgelere yapılacak ithalat ve ihracatın teşvik tedbirlerinden yararlandırılması, kamu kısıtlamaları nedeniyle imalat ve ihracatı gerçekleştirilemeyen malların gümrüğe terki veya mahrecine iadesi, Irak ve Kuveyt'e yapılacak ihracat, ihracatı teşvik belgelerine ek süre verilmesi, ek sürede ihracatın % 50 gerçekleşme koşulunun kaldırılması gibi ihracatçı lehine bazı yenilikler getirmektedir.

- ABD, tekstil kotalarının % 50'ye varan oranlarda artırılmasını kabul eden anlaşmayı 7 Kasım 1990 tarihinde imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre artırılan tekstil kotaları, ABD'ye yapılacak tekstil ürünleri ihracatında büyük artış sağlayacaktır.

Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesi

11 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de, 1991 Yılı Programı'nın uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine dair Karar'ın eki olarak; "yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesine ait esaslar" yayınlanmıştır. Yayın tarihinden itibaren yürürlüğe giren bu esasların alt başlıkları şöyledir:

- Teşvik belgeli yatırımlarla ilgili teşvik ve uygulama esasları.
- Teşvik belgesiz yatırımlarla ilgili teşvik ve uygulama esasları.
- Serbest bölge yatırımları ve teşvikleri.
- Kalkınmada öncelikli yöre yatırımları ve teşvikleri.
- Kamu yatırımları.
- Özel önem taşıyan yatırım konuları.
- Çeşitli hükümler.

Yukarıda alt başlıkları açıklanan teşvik esaslarına göre; yatırım projelerinin teşvik belgesi veya izin belgesine bağlanabilmesi için, projelerin sabit yatırım tutarının, kalkınmada öncelikli yörelerde 250 milyon TL, serbest bölgelerde 1 milyar TL ve diğer yörelerde 2,5 milyar TL'nin üzerinde olması gerekmektedir. Üretime dönük olmayan ve sadece çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlarla, araştırma ve geliştirmeye yönelik yatırımlarda aranan alt sınır 250 milyon TL'dir.

Teşvik tedbirleri şunlardır: Gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, kaynak kullanımını destekleme primi, vergi, resim ve harç istisnası, finansman fonu ve bina inşaat harcı istisnası.

Ayrıca 8.11.1988 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan "Yatırımları ve Döviz

Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'' faaliyetine devam edecektir. Teşvik esaslarına, kaynak kullanımını destekleme primi açısından farklı oranların uygulanacağı "normal yöreler listesi" ile "kalkınmada öncelikli iller" listesi de eklenmiş bulunmaktadır.

Yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesi ile ilgili esaslara dair Tebliğ de 13 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu tebliğin amacı, uygulama esaslarının yatırımcılara duyurulmasıdır. Tebliğ ile, ihracata ilişkin kaynak kullanımını destekleme primleri tamamen kaldırılmış bulunmaktadır.

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği

17 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği; sevk irsaliyesi ve yolcu listesi düzenlenmesine, dip koçanlı perakende satış fişi kullanabilecek işletmelerin kapsamına, bazı tekel maddelerinin satışında toplu fatura hazırlanmasına, ödeme kaydedecek cihaz kullanılmasında zorunluk olmayan faaliyetlere yeni düzenlemeler getirmiştir.

Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi ile İlgili Karar

27 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, Gelir Vergisi Kanunu'nun 41'inci maddesinde yer alan % 50 oranı ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15'inci maddesinde yer alan % 50 oranı sıfıra indirilmiştir.

Bankalarla İlgili Olaylar

- Bankalar mevduat faizlerini birkaç puan artırmaya devam etmektedirler. Bazı bankalarda bir yıllık mevduat faizi % 64'e, altı aylık % 55'e, 3 aylık % 51'e, 1 aylık % 45'e ve vadesiz mevduat faizi ise % 35'e kadar yükselmiş bulunmaktadır. Mevduat faizlerindeki bu artış, kredi faizlerinin de yükselmesine yol açmaktadır.

- 1990 Kasım ayında; bankaların, sigorta şirketlerinin ve özel finans kurumlarının kârlarından % 2'sinin vakfedilen eski eserlerin onarım ve restorasyonunda kullanılmak üzere kesilmesi ile ilgili kanun tasarısının yeniden gündeme gelmesi, bankacılık kesiminin tepkilerinin artmasına yol açmıştır. TBMM Bütçe ve Plan Komisyonu'ndan geçen kanun tasarısının Meclis'ten nasıl geçeceği merakla beklenmektedir.

- İstanbul'da, alınan bir izinle 1984 yılında açılmış olan "Manufacturers Hanover Trust Company" şubesi, Bakanlar Kurulu'nun 12 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Kararı ile kurulan "Manufacturers Hanover Bank A.Ş." haline

gelmiştir. Bir Türk Bankası durumuna gelen bu bankanın ödenmiş sermaye izni 3 milyar 34 milyon TL'dir.

Mevcut Çek Karnelerinin Kullanım Süresi Uzatıldı

16 Mart 1990 tarihinde yayınlanan bir Tebliğ ile, çek karnelerinin şekilleri yeniden düzenlenmiş ve eldeki karnelerin 1990 yılı sonundan itibaren kullanılmaması kararlaştırılmıştı. 24 Kasım 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir Tebliğ ile bu süre 1991 yılı sonuna kadar uzatılmış bulunmaktadır.

Zamlar Durakladı mı?

Dergi'nin her sayısında, geçtiğimiz ay içinde yapılan önemli zam olaylarına dair bilgiler vermeyi sürdürüyoruz. Geride bıraktığımız 1990 Kasım ayında, KİT'lerin yanı sıra özel sektör kuruluşlarının da zam yapmaması önerisi ilgili Bakanlıkça ortaya atılmıştı.

KİT'lere gönderilen bir emirle sağlanan zam yasağı yürürlüğe girmişse de, özel sektör kuruluşları yaptıkları zamları sürdürmektedirler. Ayrıca, TEK'in elektrik, SEKA'nın kâğıt fiyatlarına uyguladığı periyodik zamlar da devam etmektedir.

Özellikle temel gıda ve temizlik maddeleri fiyatlarına kısa aralıklarla yapılan zamlar dikkati çekmektedir. Migros gibi sürümü ön planda tutan mağazalar zincirinde bile; peynir, zeytin, zeytinyağı, bal, pirinç, fasulye (vb.) gibi gıda maddelerinin üzerindeki etiketlerin bir ay içinde 2-3 kez yenilediği görülmektedir.

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap :

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

ES Yayınları - Telefon: 526 34 11

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

SIEMENS

NIXDORF

Sinerji iş başında

Siemens ve Nixdorf birleşiyor: Siemens Nixdorf Bilgisayar Sistemleri... Sinerji iş başında. Bilgi teknolojisi alanında yeni gelişmeleri başarıyla karşılayan uluslararası bir felsefe. Siemens Nixdorf, bu sinerjiyi dostları için gerçek bir üstünlüğe dönüştürüyor.

Siemens ve Nixdorf daha güçlü bir bütün, Notebook PC'den süper bilgisayarlara... Özgün uygulamalardan entegre kurumsal çözümlere... Ofis ve üretim çözümlerinden çok uluslu organizasyonların network çözümlerine kadar geniş bir olanaklar boyutu.

Ziraat'ten bütün dünyada geçerli
yeni bir yatırım imkanı:

ZİRAAT ALTINI

Dünyada yatırımcılar için pek çok imkan vardır. Ama bunların arasında, altının yeri her zaman başkadır. Şimdi Türkiye'de yeni bir altın var: Ziraat Altını.

Ziraat Altını'nın her biri özel seri numaralıdır. Dünyaca tanınmış bir rafinerinin ve T.C. Ziraat Bankası'nın damgalarını taşıyan her yanında geçerlidir.

T.C. Ziraat Bankası garantisıyla satışı sunulan Ziraat Altını, 5 gr ve 10 gr halindedir, Dünya Altın Borsa fiyatlarıyla bağlantılı olarak, Ziraat'in günlük ilan ettiği alış ve satış fiyatlarıyla işlem görecektir.

Ziraat Altını sağlam bir yatırımdır. Üstelik sevdiğiniz vereceğiniz ideal bir armağandır.

T.C. ZİRAAT BANKASI
ZİRAAT SİZ BİR TÜRKİYE DÜŞÜNÜLEMEZ

